

**YARGITAYCA VERİLEN BOZMA YAHUT BÖLGE ADLİYE
MAHKEMELERİNCE VERİLEN GÖNDERME KARARLARINDAN SONRA
ISLAH YAPILIP YAPILAMAYACAĞI SORUNU**

Yrd. Doç. Dr. Ersin ERDOĞAN*
Arş. Gör. Cansu KORKMAZ**

ÖZET

Bu çalışmada, bölge adliye mahkemelerinin fiilen göreve başlamalarından sonra, Yargıtay tarafından verilecek bozma kararları üzerine ıslahın mümkün olup olmadığı incelenmiştir. Bununla birlikte bölge adliye mahkemesinin dosyayı ilk derece mahkemesine göndermesinden sonraki aşamada da ıslah yapılabilmesi meselesi ele alınmıştır. Bu çerçevede, anılan konuya ilişkin bugüne kadar verilmiş Yargıtay kararları ve öğretide ileri sürülen görüşler değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Islah, bozma kararı, bozmadan sonra ıslah, usûlî işlem, bölge adliye mahkemeleri.

* Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukuku Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

** Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukuku Ana Bilim Dalı.

THE PROBLEM OF AMENDMENT OF PLEADING AFTER ANNULMENT OF DECISION OF COURT OF CASSATION AND REVERSAL DECISION OF REGIONAL COURT OF JUSTICE

ABSTRACT

In this study, after the Regional Courts of Justice begin the active duty, whether or not parties can make any amendment upon the appeal decision of the Court of Cassation is examined. Likewise, the paper also discusses the issue of amendment upon the decision of reversal of the case by the Regional Courts of Justice to the courts of first instance. Within this scope, the propounded opinions in the doctrine and the decisions of the Court of Cassation are evaluated.

Keywords: Amendment of pleading, annulment decision, regional court of justice.

GİRİŞ

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 141'inci maddesinde iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı düzenlenmiştir. Zikredilen maddenin ikinci fıkrasında iddia veya savunmasını genişletmek yahut değiştirmek isteyen taraf açısından karşı tarafın açık muvafakati ve ıslah kurumu saklı tutulmuştur. Şu halde iddiasını veyahut savunmasını değiştirmek veya genişletmek isteyen taraf, karşı tarafın açık muvafakatini elde edemez ise, başvurabileceği tek yol ıslah hakkının kullanılmasıdır.

Islah kurumu açısından, özellikle ıslah yolu ile yapılabilecekler ve ıslahın kapsamı noktasında Türk hukuk öğretisi ve uygulamasında ciddi tartışmalar yapılmaktadır. Bu çerçevede iki içtihadı birleştirme kararı ile birlikte tartışılan temel meselelerden biri de, Yargıtay tarafından hükmün bozulması ve ilk derece mahkemesinin bozma kararına uyması üzerine yapılan yargılamada ıslah imkânının kullanılıp kullanılmayacağıdır. Anılan mesele, 20.07.2016 tarihinde bölge adliye mahkemelerinin göreve başlaması ile daha da önem arz edecektir.

Bu çalışmada ilk olarak ıslah kurumunun ne olduğu, ıslah kurumuna neden ihtiyaç duyulduğu ve hangi şartların varlığı hâlinde ıslaha başvurulabileceği ele alınmıştır. Daha sonra ise asıl inceleme konumuz olan, bölge adliye mahkemeleri tarafından dosyanın ilk derece mahkemesine gönderilmesinden ve Yargıtay'ca bölge adliye mahkemesinin istinaf başvurusunu esastan reddi kararına ilişkin verilen bozma kararına ilk derece mahkemesinin uymasından sonraki aşamada tarafların ıslah yolunu kullanıp kullanamayacağı hususu ele alınmıştır. Bu çerçevede, anılan meseleye ilişkin öğretilerde savunulan görüşler de ortaya konmuş ve uygulamadaki durumun yansıtılması amacıyla konuya dair Yargıtay'ın farklı kararlarına ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Bölge adliye mahkemelerinin göreve başlayacağı tarihin ilân edilmesi üzerine¹, yargılama sistemimizin iki dereceli olmaktan çıkıp üç dereceli olacağı göz önüne alındığında, bozma karardan sonra ıslaha başvurulmasına dair görüşlerin ve konuya dair içtihadı birleştirme kararının yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacı doğmuştur. Buna karşın, Yargıtay 06.05.2016 tarihinde, bozmadan sonra ıslahın yapılamayacağına ilişkin 1948 tarihli ve aşağıda incelediğimiz içtihadı birleştirme kararının değiştirilmesine gerek olmadığına

1 Bkz. Resmi Gazete, T: 07.11.2015, S: 29525.

karar vermiştir². Bu noktada, ıslahın yargılama hukukumuzdaki yerinin yeniden belirlenmesi, amacına uygun bir şekilde kullanılabilmesi, ıslaha ilişkin hükümlerin Kanun'un amacına ve yargılama hukukunun ilkelerine uygun olarak yorumlanabilmesine hizmet etmesi amacıyla, bölge adliye mahkemelerinin göreve başlamasından sonraki durumu da değerlendirmek maksadıyla bu çalışma yapılmıştır.

I. ISLAH

A. GENEL OLARAK

Islah kelime olarak düzeltme, iyileştirme anlamına gelmektedir³. Bir terim olarak ıslah ise, iddianın ve savunmanın değiştirilmesi ve genişletilmesi yasağı kapsamına giren ve karşı taraf açıkça muvafakat etmediği için yargılamaya dâhil edilemeyen hususların ileri sürülmesini sağlayan bir usûl hukuku kurumudur⁴. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 176'ncı maddesinde, tarafların yapmış oldukları usûl işlemlerini ıslah edebileceklerinden söz edilmekle

- 2 Şifahi olarak bu makalenin yazarlarının, makalenin yazımından sonra öğrendiği bu husus, bir Yargıtay tetkik hâkimi tarafından sosyal medya hesabı üzerinden de paylaşılmıştır. <<https://twitter.com/hugur23/status/728618328282017792>> s.e.t. 19.5.2016.
- 3 Bkz. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.570ff76d9084d5.01259336> s.e.t. 14.4.2016.
- 4 Öğretide yapılan benzer yöndeki tanımlar için bkz. Arslan, Ramazan & Yılmaz, Ejder & Taşınpar Ayvaz, Sema (2016) Medenî Usûl Hukuku, Birinci Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 520; Kuru, Baki (2015) Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı, Birinci Baskı, İstanbul, Legal Yayınları, s. 463; Postacıoğlu, İlhan E. & Altay, Sümer (2015) Medenî Usûl Hukuku Dersleri, Yedinci Baskı, İstanbul, Vedat Yayınları, s. 537; Tutumlu, Mehmet Akif (2015) Kuram ve Uygulama Işığında Medenî Usûl Hukukunda Islah, Üçüncü Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları, s. 17; Pekcanitez, Hakan & Atalay, Oğuz & Özkes, Muhammet (2013) Medenî Usûl Hukuku, Ondördüncü Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 615; Yılmaz, Ejder (2013) Medenî Yargılama Hukukunda Islah, Dördüncü Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 52; Karlı, Abdurrahim (2012) Medenî Muhakeme Hukuku, Üçüncü Baskı, İstanbul, Alternatif Yayınları, s. 676; Muşul, Timuçin (2012) Medenî Usûl Hukuku, Üçüncü Baskı, Ankara, Adalet Yayınları, s. 303; Görgün, L. Şanal & Kodakolu, Mehmet (2012) 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Medenî Usûl Hukuku, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 205; Atalı, Murat (2009) 'Islah Yoluyla İleri Sürülen Talep Bakımından Zamanaşımının Kesildiği Tarih', Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Özel Sayı, C: 11, s. 122; Alangoya, Yavuz & Yıldırım, M. Kâmil & Deren Yıldırım, Nevhis (2009) Medenî Usûl Hukuku Esasları, Yedinci Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, s. 266; Kuru, Baki (2001) Hukuk Muhakemeleri Usûlü, Altıncı Baskı, C: IV, İstanbul, Demir-Demir Yayınevi, s. 3965; Üstündağ, Saim (1997) Medenî Yargılama Hukuku, Altıncı Baskı, İstanbul, Alfa Yayınevi, s. 549; Bilge, Necip & Önen, Ergun (1978) Medenî Yargılama Hukuku, Üçüncü Baskı, Ankara, Sevinç Matbaası, s. 358; Ansay, Sabri Şakir (1950) 'Islah', Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: VII, S: 1, s. 123.

birlikte, ifadenin Kanun'un 141'inci maddesi ile birlikte değerlendirilmesi gerektiği kanaatindeyiz⁵. Nitekim Hukuk Muhakemeleri Kanunu 141'inci maddesinde iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağını düzenledikten sonra, bu yasağı aşmanın yolları olarak karşı tarafın açık muvafakati ve ıslahı saklı tutmuştur. Şu halde yasak kapsamında olan hususların ıslah ile ileri sürülebilmesi mümkünken, yasak kapsamında olmayan hususların ıslah ile ilgisi bulunmamaktadır⁶.

- 5 Bu çerçevede Kanun'un kullanmış olduğu "usûl işlemi" ifadesinden hareketle uygulamada ve öğretide her türlü usûl işleminin ıslah ile düzeltilip düzeltilemeyeceği tartışması yapılmaktadır. Yargıtay'ın ıslahla ilgili verdiği tanımlardan bazıları ise şöyledir: "Islah taraflardan birinin usûle ilişkin bir işlemini kısmen veya tamamen düzeltilmesine olanak tanıyan bir yöntem olup, iddia ile savunmanın genişletilmesi yasağının istisnalarından biridir", Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E: 2011/1-364, K: 2011/453, T: 29.06.2011, <www.kazanci.com> s.e.t. 06.04.2016. "Islah bir dava değişikliği veya tarafın ulaşmak istediği amaca uygun olmayan kendi işlemlerini değiştirmesidir.", Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, E: 2011/8169, K: 2012/10456, T: 14.06.2012; Yargıtay 21. Hukuk Dairesi, E: 2007/15312, K: 2008/3738, T: 10.03.2008; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E: 2005/13-97, K: 2005/150, T: 16.03.2005, <www.kazanci.com> s.e.t. 06.04.2016.
- 6 Bunun dışında öğretilde, bazı kurumlar açısından, kanaatimizce ıslah kurumuyla ilgisiz tartışmalar yapılmaktadır. Örneğin; ilk itirazlar cevap süresinde ve cevap dilekçesiyle ileri sürülmesi gerektiğinden, ıslahla sonradan ileri sürülemez denilmektedir. Bkz. Yılmaz (2013), s. 142-143; Pekcanitez & Atalay & Özekes, s. 618; Kuru (2001), C: IV, s. 4016; Postacıoğlu, İlhan E. (1975) Medenî Usûl Hukuku Dersleri, Altıncı Baskı, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası, s. 455-456; ; Üstündağ, Saim (1967) İddia ve Müdafanın Değiştirilmesi Yasağı, İstanbul, Cezaevi Matbaası, s. 89; Ansay, Sabri Şakir (1960) Hukuk Yargılama Usûlleri, Yedinci Baskı, Ankara, Güzel Sanatlar Matbaası, s. 193. Kanaatimizce bunu ayrıca belirtmeye ihtiyaç yoktur; zira ilk itirazların yasak ile bir ilgisi yoktur. Ayrıca cevap dilekçesi vermemiş olan davalının ıslah ile cevap dilekçesi verip vermeyeceği hususu da tartışılmıştır. Bir görüşe göre, süresinde cevap dilekçesi vermemiş olan davalının, ıslah ile kaçırılmış olduğu süreyi canlandırarak cevap dilekçesi vermesi mümkün değildir. Zira ıslahla tarafların yaptıkları usûl işlemleri düzeltilebileceğinden, burada mevcut olmayan bir işlemin ıslahından da söz edilemez. Aksi durum, ıslahın amacıyla bağdaşmaz. Bkz. Üstündağ (1967), s. 100; Üstündağ, Saim (1962), 'Süresinde Cevap Layihası Vermemenin Müeyyidesi Vardır', İstanbul Barosu Dergisi, C: XXXVI, S: 4-5-6, s. 35. Diğer görüşe göre ise, cevap dilekçesi vermemiş olmak, esas hakkındaki savunmaları ileri sürmeye engel teşkil etmez. Bkz. Karafakih, İsmail Hakkı (1962) 'Cevap Layihası Vermemiş Olan Davalı Müruruzaman Def'ini Dermeyan Hakkını İskat Etmiş midir?', İstanbul Barosu Dergisi, C: XXXVI, S: 1-2-3, s. 15; Karafakih, İsmail Hakkı (1952), Hukuk Muhakemeleri Usûlü, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s. 144. Kanaatimizce bu tartışmaya da gerek bulunmamaktadır. Zira cevap dilekçesi verilmemesi Kanun'da bir sonuca bağlanmıştır. Nitekim cevap dilekçesi vermeyen davalının, davacının ileri sürdüğü vakıaları inkâr ettiği düzenlenmiştir (HMK m. 128). Dolayısıyla cevap dilekçesi vermeyen davalı da cevap dilekçesi verip inkârla yetinen davalı gibi ıslah yoluna başvurabilmelidir. Bununla birlikte, cevap dilekçesinin unsurları, Kanun'un 129'uncu maddesinde düzenlenmiştir. Burada yer alan unsurlardan, yalnızca def'iler ve dava dosyasından anlaşılmayan vakıalar yasak kapsamındadır. Bunun dışında kalan savunma sebeplerinin de (dava şartları, ilk itirazlar, karşı dava, harç ve hâkimin reddi gibi sair usûli karşı koymalar) nasıl ve ne zamana kadar ileri sürülebileceği ayrıca düzenlenmiştir. Zamanaşımı def'nin ıslahla

İddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı çerçevesinde, taraflar belli bir yargılama kesitine kadar, yeni bir vakıa getirebilir yahut talep sonucunu değiştirip genişletebilir. Yasağın temelini ise, teksif ilkesi oluşturmaktadır⁷.

Medenî usûl hukukuna hâkim olan ilkeleri düzenleyen 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (m. 24-33), somut bir şekilde teksif ilkesini zikretmemekle birlikte, öğretide ve uygulamada iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağına ilişkin hükümler bu çerçevede izah edilmektedir⁸. İddia ve savunma nedenlerinin belli bir usûl kesitine kadar ileri sürülebilmesi-

ileri sürülüp sürülmeyeceği noktasında ise, bir görüşe göre, ıslahın amacına uygun olarak, süresinde cevap dilekçesi verilmemiş olsa bile ıslahla zamanaşımın ileri sürülmesine izin vermek gerekir. Teksif ilkesinin istisnası olan ıslah kurumundan cevap dilekçesi vermemiş olan davalıyı yararlandırmamak, şekilciliğin maddî gerçekliğe tercih edilmesi olur. Bkz. Yılmaz (2013), s. 415; Meriç, Nedim (2009), 'Zamanaşımı Def'ine İlişkin Bazı Medenî Yargılama Hukuku Meseleleri', Halûk Konuralp Anısına Armağan, C: I, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 660; Pekcanitez, Hakan & Akyazılı, Erdem (2008), 'İslaha İlişkin Bazı Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi', Uğur Alacakaptan'a Armağan, C: II, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 556-558; Kuru (2001), C: IV, s. 4038; Önen, Ergun (1979), Medenî Yargılama Hukuku, Ankara, Sevinç Matbaası, s. 177; Karafakih (1962), s. 17 vd; Ansay (1950), s. 123. Diğer görüşe göre ise, iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağının ıslahla aşılabilmesi için davalının süresinde cevap dilekçesi vermiş olması gerekir. Dolayısıyla süresinde cevap dilekçesi vermemiş olan davalı, ıslahla zamanaşımı def'ini ileri süremez. Bkz. Postacıoğlu, s. 455-456; Üstündağ (1962), s. 22-26. Yukarıda da belirttiğimiz gibi ıslahın cevap dilekçesi ile tek bağlantısı yasağın başlangıcı açısından dır. Cevap dilekçesinin verilmemesi durumunda, cevap süresinin dolması ile birlikte davalı açısından da yasak başlar. Bu andan sonra, yasak kapsamına giren bir def'inin de ıslah ile ileri sürülebileceği konusunda tereddüt etmemek gerekir. Keza hukukî sebeplerin de ıslaha konu olup olmayacağı tartışması da aynı gerekçelerle anlamsızdır. Bkz. "...Hukukî nitelendirme hâkime ait olup, hâkim tarafların hukukî nitelendirmesiyle bağlı olmadığından, ıslahın konusu da dava sebebi olan maddî vakıalar olup, hukukî sebepler ıslaha konu edilemezler.", Yargıtay 23. Hukuk Dairesi, E: 2014/3618, K: 2014/3872, T: 16.05.2014, Tutumlu, s. 46-47.

7 Kuru (2015) s. 463; Yılmaz (2013) s. 45; Pekcanitez & Atalay & Özkes, s. 368; Akcan, Recep (2003) s.240 Hükümün Bozulmasından Sonra İslah, Ünal Tekinalp'e Armağan, C: II, İstanbul, Beta Yayınları, s. 859; Kuru (2001) C: IV, s. 3965; Üstündağ, (1967) s. 117; Bilge, Necip (1967) Medenî Yargılama Hukuku Dersleri, Ankara, Sevinç Matbaası, s. 263. Esasen yasak ve teksif ilkesinin bire bir örtüştüğünden de söz etmek mümkün değildir. Zira teksif ilkesi vakıalar ve delilleri kapsarken, delillerin ıslah ile ilgisi yoktur. Diğer bir ifade ile daha önce gösterilmeyen bir delilin ileri sürülebilmesi ıslah ile mümkün olamaz. Zira delillerin sonradan ileri sürülmesi Kanun'un 145. maddesi ile ayrıca düzenlenmiştir. Buna karşılık ıslah kurumu da vakıalar ve talep sonucu ile ilgilidir. Oysa teksif ilkesi talep sonucu hakkında bir şey söylemez. Buna rağmen, yasağın temelinde teksif ilkesini söylemenin hatalı olmadığı kanaatindeyiz.

8 Arslan & Yılmaz & Taşpınar Ayvaz, s. 156; Pekcanitez & Atalay & Özkes, s. 368; Karşı, s. 324; Alangoya & Yıldırım & Deren Yıldırım, s. 185; Üstündağ (1997) s. 252 vd.; Alangoya, Yavuz (1979) Medenî Usûl Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler, İstanbul, Fakülteler Matbaası, s. 4; Bilge & Önen, s. 297 vd.

nin dayanağı ise, davaların gereksiz yere uzamasının önlenmesi ve yargılamaların bir yerde nihayete erdirilebilmesidir⁹. Zira taraflara, yargılama süresince yeni vakıa getirebilme imkânı tanınacak olsa idi, bir hüküm elde edilerek uyuşmazlığın sona erdirilebilmesi çok zor yahut imkânsız olurdu. Dolayısıyla teksif ilkesi, bir ihtiyaçtan ortaya çıkmış ve yargılamayı disipline etmek için getirilmiştir¹⁰. İşte ıslah, teksif ilkesine dayanan iddianın ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağının başlangıcından sonra, taraflara bir defaya mahsus olmak üzere tanınmış bir hakkı ifade etmektedir (HMK m. 176/I, II).

Anayasal bir ilke olan adil yargılanma hakkının (AİHS m. 6; An. m. 36) bir unsuru olan hukukî dinlenilme hakkının, bu ilke ve yasakla sınırlandırıldığı şüpheden uzaktır¹¹. Nitekim Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 27'nci maddesi çerçevesinde, ilgililerin kendileri ile ilgili, hukukî durumlarını etkileyecek meseleler hakkında açıklama yapabilmeleri mümkün olmalıdır¹². Oysa teksif ilkesi, öngörülen yargılama kesiti geçtikten sonra açıklama yapmaya izin vermemektedir. Hiç şüphesiz adil yargılanma hakkının da (AİHM içtihatları dikkate alındığında¹³) sınırlanabilmesi mümkündür. Ancak yine söz konusu

9 Yılmaz (2013), s. 459; Karşlı, s. 325; Bilge & Önen, s. 359; Postacıoğlu, s. 453-454.

10 Yılmaz (2013), s. 49-50; Pekcanitez & Atalay & Özekes, s. 368; Akcan, s. 859; Üstündağ (1967), s. 4-6; Bilge, s. 264.

11 Özekes, Muhammet (2003) Hukukî Dinlenilme Hakkı, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 76-77. Nitekim Anayasa Mahkemesi de bozmadan sonra ıslah yapılamamasına yönelik bireysel başvuru talebi üzerine vermiş olduğu bir kararında, başvuranın iddiasını mülkiyet ve etkili yola başvuru hakkına dayanmış olmasına rağmen, konunun mahkemeye erişim hakkı ile ilgili olduğunu belirtmiş ve incelemesini bu yönde gerçekleştirmiştir. Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/5934, K.T. 26.02.2015, para. 26.

12 Arslan & Yılmaz & Taşpınar Ayvaz, s. 148; Kuru (2015), s. 215; Pekcanitez & Atalay & Özekes, s. 393 vd.; Alangoya & Yıldırım & Deren Yıldırım, s. 187; Özekes (2003), s. 106 vd.; Pekcanitez, Hakan (2000), "Hukukî Dinlenilme Hakkı", Prof. Dr. Seyfullah Edise Armağan, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, s. 743 vd.

13 Aerts v. Belgium, 25357/94, 30.7.1998; Airey v. Ireland, 6289/73, 9.10.1979; Ait-Mouhoub v. France, 22924/93, 28.10.1998; Al-Adsani v. UK, 35763/97, 21.11.2001; Andronicou and Constantinou v. Cyprus, 25052/94, 9.10.1997; Androsov v. Russia, 63973/00, 6.10.2005; Ates Mimarlik A.S. v. Turkey, 33275/05, 25.09.2012; Bakan v. Turkey, 50939/99, 12.6.2007; Beles and Others v. Czech Republic, 47273/99, 12.11.2002; Bellet v. France, 23805/94, 4.12.1995; Belotserkovets v. Russia, 34679/03, 3.7.2008; Biziuk v. Poland, 15670/02, 15.1.2008; Bobrowski v. Poland, 64916/01, 17.6.2008; Brualla Gomez de la Torre v. Spain, 26737/95, 19.12.1997; Burdov v. Russia, 59498, 7.5.2002; Cakir and Others v. Turkey, 25747/09, 4.6.2013; Chernyayev v. Ukraine, 15366/03, 26.7.2005; Cordova v. Italy, 40877/98, 30.1.2003; Cudak v. Lithuania, 15869/02, 23.3.2010; De Geouffre de la Pradelle v. France, 12964/87, 16.12.1992; De Haes and Gijssels v. Belgium, 19983/92, 24.2.1997; Del Sol v. France, 46800/99, 26.2.2002; Edificaciones March Gallego S. A. v. Spain, 28028/95, 19.2.1998; Erkus v. Turkey, 61196/11, 4.12.2012; Esim v. Turkey, 59601/09, 17.9.2013; Essaadi v. France, 49384/99, 26.2.2002; Fociac v. Romania, 2577/02, 3.2.2005; Gnahore v. France, 40031/98, 19.9.2000; Golder v. UK, 4451/70, 21.02.1975; Grishechkin and Others v. Ukraine, 26131/02, 3.5.2005; Herma v. Germany, 54193/07, 8.12.2009; Hornsby v. Greece, 18357/91, 19.3.1997; Iğusheva v. Russia, 36407/02, 9.2.2006; Iordache v. Romania,

içtihatlarla göre bu sınırlamanın meşru bir amacı olmalı, uygun bir araç seçilmesi ve amaç ile araç orantılı olmalıdır¹⁴. Teksif ilkesi, yargılamaların belirli bir noktada bitirilmesi noktasında, yargılamayı disipline etmek gibi meşru bir amaca hizmet etmektedir. Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi, sınırlamanın ihlâl teşkil etmemesi için meşru bir amaca sahip olması koşullardan yalnızca biridir. Aynı zamanda söz konusu sınırlama için kullanılan araç uygun ve amaç ile orantılı olmalıdır. Dolayısıyla teksif ilkesi, tarafların hukukî dinlenil-

6817/02, 14.10.2008; Janosevic v. Sweden, 34619/97, 23.7.2002; Jedamski and Jedamska v. Poland, 73547/01, 26.7.2005; Kaba v. Turkey, 1236/05, 01.03.2011; Kadlec v. Czech Republic, 49478/99, 25.4.2004; Kalogeropoulou and Others v. Greece and Germany, 59021/00, 12.12.2002; Karakasoglu v. Turkey, 39105/09, 10.4.2012; Karhuvaara v. Finland, 53678/00, 16.11.2004; Kart v. Turkey, 8917/05, 3.12.2009; Kniat v. Poland, 71731/01, 26.7.2005; Kornikov and Others v. Ukraine, 36575/02, 7.10.2003; Krapivnitsky v. Ukraine, 60858/00, 17.9.2002; Kreuz v. Poland, 28249/95, 19.6.2001; Kutic v. Croatia, 48778/99, 1.3.2002; Leoni v. Italy, 43269/98, 26.10.2000; Levages Prestations Services v. France, 21920/93, 23.10.1996; Lobo Machodo v. Portugal, 15764/89, 20.2.1996; M. C. v. Finland, 28460/95, 25.1.2001; M.A.K. and R.K. v. UK, 45901/05, 23.3.2010; Markovic and Others v. Italy, 1398/03, 14.12.2006; Marpa Zeeland B.V. and Others v. Holland, 43600/99, 9.11.2004; McElhinney v. Ireland, 31253/96, 21.1.2001; McVigar v. UK, 46311/99, 7.5.2002; Mehmet and Suna Yigit v. Turkey, 52658/99, 17.7.2007; Melnyk v. Ukraine, 23436/03, 28.3.2006; Nikolenko v. Russia, 38103/04, 26.3.2009; Nowinski v. Poland, 25924/06, 20.10.2009; Nunes Dias v. Portugal, 69829/01, 10.4.2003; Oleynikov v. Russia, 36703/04, 14.3.2013; Osu v. Italy, 36534/97, 11.7.2002; P., C., S. v. UK, 56547/00, 16.7.2002; Pérez de Rada Cavanilles v. Spain, 28090/95, 28.10.1998; Pini and Others v. Romania, 78028/01, 22.6.2004; Podbielski and PPU Polpure v. Poland, 39199/98, 26.7.2005; Prince Hans Adam II von Liechtenstein v. Germany, 42527/98, 12.7.2001; R.D. v. Poland, 29692/96, 18.12.2001; Reklós and Davourlis v. Greece, 1234/05, 15.1.2009; Reuther v. Germany, 74789/01, 5.6.2003; Rutkowski v. Poland, 45995/99, 19.10.2000; Sabeh el Leil v. France, 34869/05, 29.6.2011; Sabri Günes v. Turkey, 27396/06, 24.5.2011; Sace Elektrik Ticaret A.Ş. v. Turkey, 20577/05, 22.10.2013; Saez Maeso v. Spain, 77837/01, 9.11.2004; Saoud v. France, 9375/02, 9.10.2007; Seal v. UK, 50330/07, 7.12.2010; Selin Asli Öztürk v. Turkey, 39523/03, 13.10.2009; Sergey Smirnov v. Russia, 14085/04, 22.12.2009; Shmalko v. Ukraine, 60750/00, 20.7.2004; Sialkowska v. Poland, 8932/05, 22.3.2007; Smyk v. Poland, 8958/04, 28.7.2009; Sovtransavto v. Ukraine, 48553/99, 25.7.2002; Stankov v. Bulgaria, 68490/01, 12.7.2007; Staroszczyk v. Poland, 259519/00, 2.3.2007; Steel and Morris v. UK, 68416/01, 15.2.2005; Stegarescu and Bahrin v. Portugal, 46194 /06, 6.4.2010; Tabor v. Poland, 12825/02, 27.6.2006; Tolstoy and Miloslavski v. UK, 18139/91, 13.7.1995; Toyaksi and Others v. Turkey, 43569/08, 20.10.2010; Tsalkitzis v. Greece, 11801/04, 16.11.2006; Ülger v. Turkey, 28505/95, 26.6.2007; Urbanek v. Austria, 35123/05, 9.12.2010; Volnykh v. Russia, 10586/03, 17.12.2009; Waite and Kennedy v. Germany, 26083/94, 18.2.1999; Walchli v. France, 35787/03, 26.7.2007; Wasserman v. Russia, 15021/02, 18.11.2004; Weber v. Germany, 30203/03, 2.10.2007; Weissman and Others v. Romania, 63945/00, 24.5.2006; Wos v. Poland, 22860/02, 8.6.2006; X v. UK, 8158/78, 10.7.1980; Yagtzilar ad Others v. Greece, 41727/98, 6.12.2001; Z and Others v. UK, 29392/95, 10.5.2001; Zednik v. Czech Republic, 74328/01, 28.6.2005; Zvolsky and Zvolkska v. Czech Republic, 46129/99, 12.11.2002, <http://hudoc.echr.coe.int/tur#{“documentcollectionid2”:[“GRANDCHAMBER”];“CHAMBER”]}> s.e.t. 06.04.2016.

14 Erdoğan, Gülnur (2011) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Medeni Yargıda Adil Yargılanma Hakkı, Ankara, Adalet Yayınları, s. 36-37; Kaşıkara, M. Serhat (2009) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkı ve Türkiye, Ankara, Adalet Yayınları, s. 113; İnceoğlu, Sibel (2007) Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği, Ankara, Şen Matbaası, s. 21.

me hakkını ortadan kaldıracak şekilde katı uygulanmamalıdır¹⁵. Bu nedenle, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda teksif ilkesinin bir uzantısı olan yasağın olumsuz/ihlâl teşkil edecek yönlerinin sınırlanması için ıslah kurumu düzenlenmiştir¹⁶.

B. ISLAHIN AMACI

Islah, usûlî bir kurum olarak yargılama hukukunun amacına hizmet etmelidir¹⁷. Dolayısıyla, tarafların haklarının korunması ve gerçekleşmesi ile maddî hukukun gerçekleşmesini sağlamalıdır¹⁸. Esasen bu amaca hizmet eden ıslah ile eksik vakıalar ve/veya talep sonucu sebebiyle maddî gerçeğe aykırı karar verilmesi engellenmiş olur¹⁹.

- 15 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, 1086 sayılı Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu'na nazaran teksif ilkesini yumuşatmıştır. Yazılı yargılama usûlünde, Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu'nda iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağının, davacı bakımından dava dilekçesinin mahkemeye sunulmasıyla, davalı bakımından ise cevap dilekçesinin davacıya tebliğiyle başlayacağı öngörülmeşti. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda ise, davacının cevaba cevap dilekçesi, davalının ikinci cevap dilekçesi ile serbestçe; ön inceleme aşamasında ise karşı tarafın açık izniyle iddia ve savunmalarını genişletip değiştirebileceği düzenlenmiştir (HMK m. 141/I, c. 1). Bununla birlikte, taraflardan biri ön inceleme duruşmasına mazeretsiz olarak katılmadığı takdirde, duruşmaya gelen taraf serbestçe iddia ve savunmalarını genişletip değiştirebilecektir (HMK m. 141/I, c. 2). Basit yargılama usûlünde ise, iddia ve savunmanın genişletilmesi yasağı, davacı bakımından davanın açıldığı tarih, davalı bakımından ise cevap dilekçesinin mahkemeye verildiği tarih itibarıyla başlar (HMK m. 319/I). Bu yargılama usûlünde, ön inceleme duruşmasına mazeretsiz olarak gelmeyen tarafın rızası aranmaksızın gelen tarafın iddia ve savunmasını genişletip değiştirme hakkı bulunmaktadır (HMK m. 322/I). Kanaatimizce yazılı yargılama usûlü açısından yasağın başlangıcının ötelenmesi, bu noktada isabetli olmuştur.
- 16 Yılmaz (2013) s. 46-47; Pekcanitez & Atalay & Özkes, s. 368; Alangoya & Yıldırım & Deren Yıldırım, s. 266; Kuru (2001), C: II, s. 1822; Kuru, Baki (1995) Hukuk Muhakemeleri Usûlü El Kitabı, İstanbul, Alfa Yayınevi, s. 647; Bilge & Önen, s. 359; Üstündağ (1967), s. 118-120; Bilge, s. 264, 317; Ansay (1950), s. 123.
- 17 Medenî usûl hukukunun amacı konusunda ileri sürülen görüş ve tartışmalar için bkz. Atalı, Murat (2014) Medenî Usûl Hukukunda Aleyhe Bozma Yasağı, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 90; Yılmaz (2013) s. 29 vd.; Taşpınar, Sema (1999) 'Medenî Yargılama Hukukunda Amaç Sorunu', Faruk Erem Armağanı, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, s. 761 vd.; Postacıoğlu, s. 4-5; Grunsky, Wolfgang (1974) Grundlagen des Verfahrensrecht, Bielefeld, s. 1 vd.; Jauernig, Othmar (1971) 'Materielles Recht und Prozessrecht', JuS, s. 329 vd.; Pawlowski, Hans M., 'Aufgabe des Zivilprozessrecht', ZZZ 80, s. 345 vd.; Bülow, Oscar, 'Die neue Prozessrechtswissenschaft und das System des Civilprozessrechts', ZZZ 27, s. 201 vd.; Musielak & Musielak, Einleitung, Rn. 5; Rimmelpacher, Bruno (1966) Zur Prüfung von Amts wegen im Zivilprozess, Göttingen, s. 23; Stein & Jonas & Brehm, vor Art. 1, Rn. 28.
- 18 MüKo-ZPO & Rauchscher, Einleitung, Rn. 8; Stein & Jonas & Brehm, vor Art. 1, Rn. 12-13; Grunsky, s. 6; Rimmelpacher, s. 19.
- 19 Islah kurumunun usûl ekonomisine de hizmet edeceği yönünde bkz. Yılmaz (2013), s.78-81; Yılmaz, Ejder (2008) 'Usûl Ekonomisi', Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 57, S: 1, s. 256.

İslah ile tarafların iddia ve savunmalarında bulunan eksikliklerin tamamlanmasına imkân tanınmış olur²⁰. Örneğin, dava konusunun zamanaşımına uğradığı olgusunun def'i olarak ileri sürülmesi gerektiğini bilmeyen veya zamanaşımı def'ini davanın başında ileri sürmeyen davalının, ıslahla sonradan bu savunma sebebini ileri sürmesi mümkündür²¹. Zira zamanaşımı def'inin ileri sürülmesi, savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağı kapsamındadır ve en geç ikinci cevap dilekçesiyle davanın başında ileri sürmesi gerekir (HMK m. 141/I)²². Süresinde zamanaşımı def'ini ileri sürmeyen davalının, karşı tarafın muvafakatini alamaması durumunda, ıslah imkânı da tanınmasaydı, ön inceleme duruşmasına ilişkin istisna bir kenara bırakılır ise, daha sonra bu def'iyi ileri sürmesi söz konusu olamazdır²³.

Yukarıda ifade edildiği üzere iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının istisnalarından biri olan ıslah ile teksif ilkesinin yumuşatılarak, hak arama özgürlüğüne ve hukukî dinlenilme hakkına aykırı olacak şekilde katı biçimde düzenlenmemesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla, ıslah yargılama hukukunun şekilciliğinin yumuşatılmasına ve bu şekilciliğin doğuracağı hak kayıplarının azaltılmasına da yardımcı olmaktadır²⁴. Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de kararlarında usûl hukuku kurumlarının katı ve şekilci yorumlanmasının mahkemeye erişim hakkının ihlâli sonucu doğurabileceğini belirtmektedir²⁵.

C. ISLAHIN KOŞULLARI

İslah kurumuna ıslaha elverişli bir talebin bulunması durumunda, taraflardan her biri diğer tarafın iznine veya mahkemenin onayına gerek olmadan, kanunda öngörülen süre içinde gerekli giderler ödenerek başvurulabilmektedir. İddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağını aşma yolu

20 Pakel, Nafi (2009) 'İslah Yolu ve 1948 Tarihli Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu Kararı', İstanbul Barosu Dergisi, C: 83, S: 6, s. 3115; Tutumlu, s. 19; Yılmaz (2013), s. 86-87.

21 Yılmaz (2013), s. 415; Ansay (1950), s. 123-124.

22 Hukuk Muhakemeleri Kanunu 141'inci maddesinde ayrıca ön inceleme duruşmasına taraflardan birinin mazeretsiz olarak gelmemesinin yaptırımı olarak diğer tarafın iddia veya savunmasını serbestçe genişletip değiştirebilmesi yaptırımına bağlamıştır. Dolayısıyla davalı, eğer davacı mazeretsiz olarak ön inceleme duruşmasına gelmez ise, bu duruşmada da zamanaşımı def'ini ileri sürebilir.

23 Yılmaz (2013), s. 85.

24 Pekcanitez & Atalay & Özkes, s. 369; Yılmaz (2013), s. 85.

25 Bu yönde bkz. Zednik v. Czech Republic, 74328/01, 28.6.2005, para. 29-31; Kadlec v. Czech Republic, 49478/99, 25.4.2004, para. 27, 29

olan ıslaha başvurulabilmesi için birtakım koşullar aranmaktadır. Bunun dayanağı ise, davaların gereksiz yere uzamasının ve bu yolun kötüye kullanılmasını engellenmek istenmesidir²⁶.

Islah yoluna taraflardan her birinin, sadece bir defa başvurabileceği düzenlenmiştir (HMK m. 176/II). İkinci kez ıslah talebi olması durumunda, mahkeme re'sen bu talebi reddeder. Bu düzenlemenin nedeni, ıslah kurumunun davaların geciktirilmesi ve sürüncemede bırakılması amacıyla kullanılmasını engellemektir. Islahın böyle bir sakıncasının ortadan kaldırılması adına, ayrıca birtakım yaptırımlar da öngörülmüştür. Nitekim ıslaha davayı uzatmak veya karşı tarafı rahatsız etmek gibi kötüniyetle başvurulmasına dair deliller ve belirlenirler varsa, hâkim ıslahı dikkate almaz ve karşı tarafın bu sebeple uğradığı zararların disiplin para cezasının ödenmesine karar verir (HMK m. 182)²⁷.

Islah talebinde bulunan tarafın, ıslahla geçersiz hâle gelen işlemler için yapılan yargılama giderleri ile karşı tarafın uğradığı ve uğrayacağı zararlar için hâkimin takdir edeceği teminatı bir hafta içerisinde mahkeme veznesine yatırması gerekir. Bu koşul yerine getirilmediği takdirde, ıslah yapılmamış sayılır (HMK m. 178/I). Karşı tarafın zararının kesin olarak belirlenmesinden sonra, mahkeme veznesine yatırılan miktar eksikse tamamlattırılır, fazla ise geri verilir (HMK m. 178/II). Islah hakkının kötüye kullanılmasını önlemek ve karşı tarafın ıslah sonucunda uğradığı veya uğrayacağı zararları karşılamak amacıyla, bu giderlerin ödenmesi öngörülmüştür. Islah yoluna başvuran tarafın davayı kazanması durumunda dahi, bu giderlerden karşı taraf sorumlu değildir²⁸.

26 Yılmaz (2013), s. 459; Postacıoğlu, s. 453-454; Bilge & Önen, s. 359; Bilge, s. 317.

27 Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu'nda ise, ıslahın kötüniyetle yapılması durumunda geçersiz sayılmayıp, karşı tarafın zararlarının ve para cezasının ödenmesine karar verileceği düzenlenmişti. Bu durumda, kötüniyetle yapılan işlem geçersiz sayılmadığından, anılan düzenleme eleştirilmekteydi. Bkz. Yılmaz (2013), s. 621; Bilge, s. 323. Mevcut düzenleme açısından ise, hâkimin ıslahı dikkate almayacağı öngörüldüğüne göre nasıl bir zararın ortaya çıkabileceği bir eleştiri olarak ileri sürülebilir.

28 Yılmaz (2013), s. 519-520; Karşlı, s. 682-683; Kuru (2001), C: IV, s. 3885 vd.; Kuru (1995), s. 650-651; Bilge & Önen, s. 361-362; Arslan, Ramazan (1989) Medenî Usûl Hukukunda Dürüstlük Kuralı, Ankara, Sevinç Matbaası, s. 92-95; Postacıoğlu, s. 456; Bilge, s. 319; Ansay, (1960) s. 188. "...Somut olayda iptal tescil isteğine dönüştürülmüştür. Ne var ki ıslah eden taraf ıslah ile birlikte bu tarihe kadar olan yargılama giderleri ve harçtan sorumludur. Oysa 17.11.2005 tarihli dilekçe neticesinde mahkemece usûlî işlemler tekemmül ettirilerek harç ve yargılama giderlerinden davacı taraf sorumlu tutulmamıştır. Öyleyse 17.11.2005 tarihli dilekçe ile yapılmak istenen işlemi bir ıslah olarak kabul etmek imkânsızdır. Mahkemece anılan husus göz ardı edilerek 17.11.2005 tarihli dilekçeyi ıslah olarak kabul etmek suretiyle neticeye gidilmiş olması doğru değildir." Yargıtay 1. Hukuk Dairesi, E: 2012/5158, K: 2012/8301, T: 02.07.2012, Tutumlu, 352-353.

İslah yoluna, belirli bir süre içerisinde başvurulabilir. Yukarıda zikredildiği üzere, iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağının başladığı andan itibaren, ıslah yoluna gidilebilir. Bununla birlikte, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 177'inci maddesinin birinci fıkrasında bir azami süre de öngörülmüştür. Buna göre ıslah yoluna ancak tahkikat aşamasının sona ermesine kadar başvurulabilir²⁹. Kurumun niteliği dikkate alındığında, makul bir sınırlama olduğu söylenmelidir. Zira tahkikat sona erdikten sonra yeni bir vakıa getirilebilmesi mümkün olmamalıdır. Şu halde, bu düzenlemeden hareketle kanun yolu aşamasında ıslahın söz konusu olup olmayacağı ve özellikle dosyanın bozmadan sonra tekrar ilk derece mahkemesinin önüne geldiği durum ile faaliyete başladıkları zaman bölge adliye mahkemeleri açısından bu zamansal sınırlamanın incelenmesi gerekmektedir.

İstinaf kanun yolu açısından Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 357'nci maddesi ile açıkça istinaf kanun yolunda ıslaha başvurulamayacağı düzenlenmiştir. Buna gerekçe olarak şu hususlar ileri sürülmüştür³⁰: İslah, tarafların yaptıkları usûl işlemlerinin düzeltilmesini sağlayan bir kurumken, istinaf kanun yolu ilk derece mahkemesinin yargılamaya ilişkin hatalarının düzeltilmesine hizmet eder. İlk derece mahkemesinde, tahkikatın sonuna kadar yeni vakıaların getirilmesi ve talep sonucunun genişletilip değiştirilmesi mümkün olmasına rağmen, istinaf kanun yolunda iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesine izin verilmemiştir. Ayrıca bu düzenlemenin temelinde hukukumuzda dar istinaf sisteminin benimsenmiş olmasının yattığı da savunulmuştur³¹. Bu sistemde, taraflar yeni vakıalar ileri süremez ve yeni delillere

29 İslahın yapılacağı son an olarak, Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu, tahkikata tâbi olan ve olmayan şeklinde bir ayırım öngörmüştü. Buna göre, tahkikata tâbi olan davalarda tahkikat sona erene kadar, tahkikata tâbi olmayan davalarda ise yargılamanın sonuna kadar ıslah yoluna başvurulabilirdi (HUMK m. 84). "...Mahkemece davanın karar aşamasında olduğundan bahisle davacıların ıslah için süre talepleri reddedilmiştir. Kural olarak tahkikat bitinceye kadar davanın ıslahı mümkün olup, mahkemece davacılar bu yöndeki talepleriyle ilgili mehil verilerek, sonucuna göre bir hüküm kurulması gerekirken, davanın ıslahı için davacılar süre verilmemiş olması da usûl ve yasaya aykırı olup, bozmayı gerektirir.", Yargıtay 13. Hukuk Dairesi, E: 2011/8355, K: 2012/3420, T: 21.02.2012, Tutumlu, s. 365-367.

30 Karşlı, s. 806; Özekes, Muhammet (2011) Sorularla Medenî Usûl Hukukunda Yeni Kanun Yolu Sistemi (İstinaf ve Temyiz), İkinci Baskı, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, s. 70; Akkaya, Tolga (2009) Medenî Usûl Hukukunda İstinaf, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 297; Türkiye Adalet Bakanlığı (2007) Hukuk Muhakemesinde İstinaf El Kitabı, Türkiye Cumhuriyeti'nde İstinaf Mahkemelerinin Kuruluşunun Desteklenmesi Projesi, Ankara, s. 56.

31 Arslan & Yılmaz & Taşpınar Ayvaz, s. 599; Pekcanitez & Atalay & Özekes, s. 615; Karşlı, s. 680; Muşul, s. 303; Akkaya, s. 283; Alangoaya & Yıldırım & Deren Yıldırım, s. 514 vd.; Özekes, Muhammet (2004) 260Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler Çerçevesinde Kanun Yolu İncelemesi-Özellikle İstinaf, Legal Hukuk Dergisi, 2014/23, s. 3111; Kuru (2001), C. V, s. 3965; Üstündağ (1997), s. 549; Önen, s. 177.

dayanamaz. Anılan düzenleme, ilk derece yargılamasındaki iddia ve savunmanın genişletilmesi ve değiştirilmesi yasağının devamı olarak öngörülmüştür³².

Hülasa, istinaf kanun yolunda, ıslaha başvurulması açıkça yasaklandığından, ıslah yoluyla iddia ve savunmalar ile talep sonucu değiştirilemez ve genişletilemez. Bununla birlikte, öğretide haklı olarak ileri sürülen bir görüşe göre istinaf aşamasında vakıaların incelenmesi ve gerektiğinde bilirkişi raporu alınabilmesi göz önüne alındığında, karşı tarafın muvafakati veya ıslah yoluyla talep sonucunun artırılmasına izin verilmesi gerekir³³. Zira halen cari hüküm uygulanacak olursa, tarafları, konusu, sebebi aynı olan bir davaya ilişkin bir ek dava açılacaktır. Bu sebeple yargılamanın uzamaması ve uyumsuzlukların kesin olarak sona erdirilmesi için ilk derece mahkemelerinde olduğu gibi karşı tarafın muvafakati veya ıslahla talep sonucunun artırılmasına imkân tanınması yerinde olurdu³⁴. Nitekim Anayasa Mahkemesi, ıslah ile talep sonucunun artırılmayacağına dair hükmü iptal ederken, söz konusu hükmün kişileri yeniden dava açmaya zorlaması sebebiyle de anayasaya aykırı olduğunu belirtmiştir³⁵.

Keza Yargıtay aşamasında da Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 177'nci maddesi uyarınca ıslah ancak tahkikat tamamlanıncaya kadar yapılabileceğinden ve temyiz incelemesinde tahkikat söz konusu olmadığından ıslah yapılabilmesi mümkün değildir.

32 Akkaya, s. 185. Aksi görüş için bkz. İstinaf El Kitabı, s. 55. Öğretide ıslahı yasaklayan Kanun'un 357'nci maddesinin, istinaf sebepleri açısından da geçerli olup olmadığı tartışılmıştır. Bir görüşe göre, istinafta yalnız davanın konusunu belirleyen dava dilekçesinin ve davalı savunmasının içeriğini belirleyen cevap dilekçesinin değil, her türlü taraf usul işleminin ıslahı yasaklanmıştır. Dolayısıyla istinaf ve temyiz başvurusunun hukukî dayanağını belirleyen başvuru dilekçelerinin ıslahı da yapılamayacaktır. Umar, Bilge (2014), Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, İkinci Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 1036-1037. Diğer bir görüşe göre ise Kanunda istinaf aşamasında ıslah yasaklanmış olmakla birlikte, ıslah yasağı dava sebepleri ve talep sonucu bakımından geçerlidir. Nitekim istinaf dilekçesinde gösterilen istinaf sebeplerinin ıslahını yasaklayan bir hüküm bulunmadığından, ilk derece yargılamasındaki hükümler geçerli olmalıdır. Bu nedenle, istinaf aşamasında istinaf sebepleri bakımından ıslaha başvurulabilir. Akkaya, s. 181, 185-186. Kanaatimizce bu tartışmanın da esasen ıslah kurumu ile ilgisi yoktur. Zira istinaf sebebi olarak ileri sürülen hususlar, ne yeni bir vakıa ne de talep sonucu ile ilgilidir. İlk derece yargılamasında maddi vakıa ve hukukî sebep yönünden yapılan hatalar (HMK m. 342/II, e), bölge adliye mahkemesinde ileri sürülür. Sebep gösterilmemiş olması durumunun yaptırımı da yine Kanun'da (HMK m. 342/III, m. 355) açıkça düzenlenmiştir.

33 Akkaya, s. 298.

34 Akkaya, s. 298.

35 Anayasa Mahkemesi Kararı, E: 1999/1, K: 1999/33, K. T. 20.07.1999, Resmi Gazete, T: 4.11.2000, S: 24220.

İslahın yapılabilmesi zaman bakımından tartışmalı olan esas sorun ise bu makalenin yazarlarının, makalede esas olarak cevabını aradıkları ve müteakip bölümde inceledikleri, dosyanın bölge adliye mahkemesi tarafından ilk derece mahkemesine gönderilmesinden sonra yahut bölge adliye mahkemesinin ilk derece mahkemesi kararına karşı yapılan istinaf başvurusunun reddi üzerine verilen hükmün Yargıtay tarafından bozulması sonrası dosyanın önüne geleceği ilk derece mahkemesinde ıslah yapıp yapılamayacağı hususudur.

II. BÖLGE ADLİYE MAHKEMESİ TARAFINDAN DOSYANIN İLK DERECE MAHKEMESİNE GÖNDERİLMESİNDEN YAHUT HÜKMÜN YARGITAY TARAFINDAN BOZULMASINDAN SONRA İLK DERECE MAHKEMESİ ÖNÜNDE İSLAH MÜMKÜN MÜDÜR?

A. GENEL OLARAK

Yargıtay aşamasında ıslaha yoluna başvurulması yukarıda da belirtildiği üzere kabul edilmemiştir (HMK m. 177). Yargıtay'ın vakıa mahkemesi değil, salt bir hukukî denetim mahkemesi olması sebebiyle bu hususun yerinde olduğu da belirtilmelidir. Bölge adliye mahkemelerinde de ıslahın yapılamayacağı (HMK m. 357/I) yukarıda incelendi. Dolayısıyla sadece ilk derece mahkemelerinde ıslah yoluna başvurulabilecektir³⁶. Ancak Yargıtay'ın veya Bölge Adliye Mahkemesi'nin ilk derece mahkemesi olarak görev yaptığı durumlarda da ıslah yapılabilmesi kabul edilmelidir³⁷.

Bölge adliye mahkemelerinin göreve henüz başlamadığı şu dönemde, ıslahın kanun yolu incelemesinden sonra yapıp yapılamayacağına ilişkin durum şu şekildedir: Yargıtay, temyiz sebeplerinden birini veya birden fazlasını bölge adliye mahkemesi kararında tespit ettiği takdirde, hükmü tamamen veya kısmen bozar. Bozma kararından sonra ilk derece mahkemesi, bozma kararına uyulup uyulmayacağına karar verir. İlk derece mahkemesinin bozmaya uyma kararı vermesi hâlinde, dava yeniden tahkikat aşamasına girer. Bu aşamada, ıslah yoluna başvurulup başvurulmayacağı hususunda, Kanunda bir hüküm yer almamaktadır; ancak, konuya ilişkin Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu döneminde verilen iki ayrı içtihadı birleştirme kararı bulunmaktadır. 04.02.1948 tarihli ve 10/3 sayılı ilk içtihadı birleştirme kararında mahkeme açıkça bozmadan sonra ıslah yapılamayacağını, aksi kabulün usûlî müktesep hakkın çiğnenilmesi sonucu doğurabileceğini kapsamlı olarak belirtmiştir³⁸. 04.02.1959

36 Yılmaz (2013), s. 518; Akcan, s. 874.

37 Yılmaz (2013), s. 518.

38 Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı, E: 10/K: 3, T: 04.02.1948, Resmi Gazete, T: 17.06.1948,

tarihli ve 13/5 sayılı ikinci içtihadı birleştirme kararında ise, bozmadan sonra yeniden yargılamanın tahkikat aşamasına geçeceği belirtilmiştir³⁹. Bu iki içtihadı birleştirme kararının değerlendirilmesi ve ilk derece mahkemesinin bozma kararına uymasından sonra ıslah yoluna başvurulup başvurulmayacağına ilişkin Yargıtay'ın farklı kararları bulunmakta ve öğretide bu kararlar eleştirilmekle birlikte konuya dair farklı görüşler ileri sürülmektedir.

20.07.2016 tarihinde bölge adliye mahkemelerinin göreve başlamasından sonra ise, şu sorun ortaya çıkacaktır: Kural olarak Yargıtay tarafından verilecek bozma kararı üzerine, dosya bölge adliye mahkemesinin önüne gelecektir (HMK m. 373/II). Yukarıda zikredildiği üzere, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 357'nci maddesi uyarınca, bölge adliye mahkemelerinde ıslah yapılabilmesi açıkça engellenmiştir. Şu halde, bölge adliye mahkemeleri göreve başladıktan sonra Yargıtay tarafından verilecek bozma kararları üzerine, dosyanın bölge adliye mahkemesinin önüne gelmesinden sonra, ıslahın yapıp yapılamayacağı tartışmasını kanun koyucu açık hükümlerle sona erdirmiştir⁴⁰. Ancak Kanun'un 373'üncü maddesinin birinci fıkrası gereğince bölge adliye mahkemesinin istinaf başvurusunu esastan reddeden kararı, Yargıtay tarafından bozulacak olursa, dosya ilk derece mahkemesinin önüne gelecektir. Bozmadan sonra dosyanın ilk derece mahkemesi önüne gelmesi hâlinde de ıslahın yapıp yapılamayacağı tartışması önemini korumaktadır.

Bölge adliye mahkemesinin Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 353'üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi çerçevesinde, ilk derece mahkemesi kararını kaldırarak davanın yeniden görülmesi için kararı veren mahkemeye veya kendi yargı çevresinde uygun göreceği başka bir yer mahkemesine ya da görevli ve yetkili mahkemeye gönderilmesine karar verdiği durumda ise, bu karardan sonra dosyanın tekrar önüne geldiği ilk derece mahkemesinde ıslahın yapıp yapılamayacağı hususunun da tespit edilmesi gerekir.

S: 6934. Usûlî müktesep hak, içtihadı birleştirme kararı ile ortaya konmuştur. Usûlî müktesep hak ve istisnaları konusunda bkz. Yavaş Murat (2015) *Medenî Usûl Hukukunda Temyiz*, Ankara, Seçkin Yayınları, s. 140-154; Karslı, s. 869; Üstündağ, Saim (2010) 'Uyulan Bozma İllâmının Bağlayıcı Gücü', *Makaleler, İctihat Tahlilleri ve Çeviriler*, Ankara, Adalet Yayınları, s. 453; Kuru, Baki (2006) 'Usûlî Müktesep Hak (Usûle İlişkin Kazanılmış Hak)', *Makaleler*, İstanbul, Arıkan Yayınları, s. 329 vd.; Kuru (2001), C. V, s. 4737; Üstündağ (1997), s. 883; Kuru (1995), s. 832 vd.; Önen, s. 316; Bilge & Önen, s. 671; Postacıoğlu, s. 756.

39 Yargıtay İctihadı Birleştirme Kararı, E: 13/K: 5, T: 04.02.1959, Resmi Gazete, T: 28.04.1959, S: 10193.

40 Kanaatimizce olması gereken hukuk açısından, yukarıda da belirttiğimiz gibi bu düzenleme yerinde değildir. Yeniden vakia denetimi yapan bölge adliye mahkemesi önünde, örneğin yapılan bilirkişi incelemesi üzerine tarafın daha fazla zararının olduğu ortaya çıkacak olur ise, bunu söz konusu dava içerisinde ileri sürebilmelidir.

B. YARGITAY KARARLARI

I. Genel Olarak

Yargıtay Hukuk Daireleri'nin, hükmün bozulmasından sonra ıslaha başvurulup başvurulmayacağı hususuna ilişkin farklı kararları nedeniyle 1948 tarihli içtihadı birleştirme kararı ile ilgili çelişki giderilmeye çalışılmıştır. Anılan kararda, ıslahın tahkikatın bitmesi ve hüküm verilmesine kadarki olan zaman kesitinde yapılabileceği, Yargıtay'ın bozma kararı sonrasında ıslahın mümkün olmayacağı, aksi durumun bozmadan sonra doğan kazanılmış hakları ihlâl edebileceğini, tamamen ıslah durumunda davanın değiştirilebilmesi karşısında yargılamanın nihayete erdirilmesinin güçleşebileceği sonucuna varılmıştır. Bu karardan daha sonra çıkan ve doğrudan ıslah kurumuyla ilgili olmayan 1959 tarihli diğer içtihadı birleştirme kararında ise, bir mahkeme kararının temyiz incelemesi sonunda Yargıtay'ca bozulması ve ilk derece mahkemesinin bozma kararına uymasıyla, davanın yeniden tahkikat aşamasına gireceği belirtilmiştir⁴¹.

Yargıtay'ın konuya ilişkin kararlarının kahir ekseriyeti 1948 tarihli içtihadı birleştirme kararı yönünde olup, ilk derece mahkemesi hükmünün temyizi üzerine verilen bozma kararından sonra ıslah yolundan faydalanılmayacağına ilişkindir⁴². Anayasa Mahkemesi'nin verdiği bir kararda da 1948 tarihli içtihadı birleştirme kararına atıf yapılarak, bozma kararından sonra ıslaha başvurulamayacağını, 2797 sayılı Yargıtay Kanunu'nun 45'inci maddesi gereğince, içtihadı birleştirme kararlarının bağlayıcı olduğunu vurgulamıştır⁴³. Anılan Anayasa Mahkemesi kararı ile bozmadan sonra ıslah yapılamayacağına ilişkin içtihadı birleştirme kararı paraleldir. Öğretide anılan Anayasa Mahkemesi'nin ilgili kararı eleştirilmekte; bozmadan sonra ıslahın yasaklanmasından dolayı

41 Arslan & Yılmaz & Taşpınar Ayvaz, s. 523; Kuru (2015), s. 469; Pekcanitez & Atalay & Özkes, s. 624; Yılmaz (2013), s. 484-488; Alangoya & Yıldırım & Deren Yıldırım, s. 270; Akcan, s. 861-862.

42 "...İlk kararda el atılan yer bedeli olarak toplam 13.100,00.-TL belirlendiği ve hükmün davacı vekilince temyiz edilmemesi nedeniyle bu bedelin davalı idare lehine kazanılmış hak olduğu gözetilmeden, bozma sonrası verilen karar ile fazlaya hükmedilmesi, kabule göre de; 6100 sayılı HMK'nun 177. maddesi ve Yargıtay içtihadı Birleştirme Genel Kurulu'nun 04.02.1948 gün ve 10/3 sayılı kararına göre, bozmadan sonra ıslah suretiyle talep sonucunun artırılması mümkün değildir. Fazlaya dair hakların ek dava açılmak suretiyle istenmesi gerekir. Bu itibarla dava dilekçesindeki miktar üzerinden hüküm kurulması gerekirken, ıslah dilekçesindeki talep nazara alınarak fazlaya hükmedilmesi, doğru görülmemiştir", Yargıtay 5. Hukuk Dairesi, E: 2012/27220, K: 2013/2322, T: 18.02.2013, <www.hukukturk.com> s.e.t. 07.04.2016.

43 Anayasa Mahkemesi Kararı, E: 1/K: 2, T: 21.01.2000, Resmi Gazete, T: 10.03.2000, S: 23989.

ıslah edilmek istenen taraf işleminin tekrar dava olarak mahkeme önüne gelmesinin usûl ekonomisi ilkesine (HMK m. 30/I) aykırı olduğu ve bu durumun hukuk devleti ilkesi ile iddia ve savunma hakkına (An. m. 36/I) uygun düşmediği belirtilmektedir⁴⁴.

Konuya ilişkin Yargıtay'ın bozmanın usûle veya esasa ilişkin olup olmasına göre farklı kararları olduğu gibi bozmadan sonra ıslah işlemini yeni bir dava veya ek dava olarak kabul eden kararları da bulunmaktadır. Şu hâlde bozmadan sonra ıslahın yapılıp yapılmayacağı konusunda Yargıtay'ın istikrarlı bir uygulaması bulunmamaktadır⁴⁵.

2. Esasa İlişkin Bozmadan Sonra İslahın Mümkün Olmadığına Dair Yargıtay Kararları

Yargıtay kararlarında bozmanın esastan olup olmamasına göre ayırım yapılarak, esasa ilişkin bozma kararına uyulmasıyla birlikte ilk derece mahkemesinde ıslah yoluna başvurulamayacağı belirtilmektedir. Bozma kararına ilk derece mahkemesinin uymasından sonra ıslah yoluna başvurulmasının kabul edilmemesinin temelinde, bozmaya ilişkin uyma kararı verilmesi üzerine oluşan usûlî müktesep hakkın olduğu ve ıslah yoluyla usûlî müktesep hakkın kaldırılamayacağı kabul edilmektedir⁴⁶.

44 Akcan, s. 863-864.

45 Yargıtay 23. Hukuk Dairesi, E: 2014/7092, K: 2015/533, T: 03.02.2015; Yargıtay 7. Hukuk Dairesi, E: 2014/11155, K: 2014/16548, T: 09.09.2014; Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, E: 2014/5145, K: 2014/12966, T: 08.07.2014; Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, E: 2009/15444, K: 2010/654, T: 25.01.2010; Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, E: 2010/10265, K: 2010/61, T: 18.01.2010, <www.hukukturk.com> s.e.t. 08.04.2016; Yargıtay 7. Hukuk Dairesi, E: 2013/12739, K: 2013/11474, T: 18.06.2013, <www.kazanci.com> s.e.t. 06.04.2016; Yargıtay 21. Hukuk Dairesi, E: 2010/7643, K: 2010/8292, T: 12.07.2010, İstanbul Barosu Dergisi, 2012, C: 86, S: 1, s. 439-440.

46 "...İçtihadı Birleştirme Kararında bozmadan sonra ıslahın mümkün olmadığı sonucuna varılırken, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 177. maddesindeki kural yanında, bozmaya uyulmakla oluşan usûlî kazanılmış hakların ihlâli endişesinin de etken olduğu görülmektedir. Bu endişenin nedeni şudur: Bir davada verilen hükme yönelik bozma ilâmı doğaldır ki, bozmanın kapsam ve gerekçelerine bağlı olarak değişebilmekle birlikte genellikle, tarafların hak ve borçlarının hukuksal dayanak, nitelik, miktar ve kapsamı gibi yönlerden, davanın ondan sonraki seyrini belirler; mahkemece bozmaya uyulması halinde, uyma sonrasında hangi işlemlerin ve araştırmaların yapılması gerektiğini ortaya koyar. Dolayısıyla, mahkemenin bozmaya uyması, davanın artık bozmada gösterilen yön, kapsam ve sınırlar çerçevesinde sonuçlandırılacağı anlamını taşır. O nedenle de, uyma kararı, bozma kendisinin yararına olan taraf bakımından usûlî kazanılmış hak oluşturur ve mahkeme uyduğu bozma kararının gereklerini yerine getirmekle yükümlü hale gelir. Davanın, bu şekilde, uyulan bozmanın öngördüğü yön ve içeriğe bürünmesinden sonra, salt Kanunun tanıdığı yetkiye dayanılarak, taraflardan birinin ıslah yoluna gitmesi, her davanın kendi-

Toplu iş sözleşmesinden doğan alacakların ödenmesine ilişkin açılan bir davada verilen kararın temyizi üzerine Yargıtay’ca verilen karar şöyledir: “Somut olayda davacı, davalı Belediyede iş sözleşmesiyle sendikalı olarak çalıştığını belirterek, toplu iş sözleşmesinden doğan ve ödenmeyen fazla çalışma ücreti, hafta tatili ücreti ve direksiyon primi alacaklarının ödetilmesini istemiştir. Mahkemece, genel tatil ücreti talebinin kabulüne, diğer taleplerin reddine karar verilmiştir. Dairemizce, sendika üyelik kayıtları getirilmeden davacının toplu iş sözleşmesinden yaralanamayacağını kabul edilmesi, davacının hafta tatili gününde yarım gün çalışmasına rağmen hafta tatili ücreti talebinin reddi ve tanık beyanlarına göre belirlenen genel tatil ücretinde takdiri indirim yapılmaması sebebiyle hüküm bozulmuştur. Mahkemece, bozmaya uyulup gerekli araştırmalar yapılarak, fazla çalışma ücreti talebinin reddine, diğer taleplerin kabulüne karar verilmiş; ancak bozmaya uyulmasına rağmen hafta tatili ücreti ve genel tatil ücretinde takdiri indirim yapılmamıştır. Mahkemece, bozmaya uyulmasına rağmen hükmedilen hafta tatili ücreti ve genel tatil ücreti alacaklarında hakkaniyete uygun bir indirim yapılmaması isabetsizdir... Somut olayda davacı, esasa yönelik bozmadan sonra ek rapor doğrultusunda talebini ıslah ile artırmış ve mahkemece, ıslah doğrultusunda karar verilmiştir. *Dairemizin yerleşik kararlarına göre, ıslah, tahkikat bitinceye kadar yapılabilir; esasa yönelik bozmadan sonra ıslah yapılamaz. Ayrıca dosyada, ıslah harcının yatırıldığına dair harç makbuzuna da rastlanmamıştır. Mahkemece, hukuken geçerli olmayan talep dikkate alınarak ıslah konusu miktarların hüküm altına alınması hatalı olup, bozmayı gerektirmiştir*”⁴⁷.

Haksız eylem sebebiyle izinsiz çıkarılan malzeme bedelinin tahsili talebiyle açılan davada verilen karara ilişkin Yargıtay’ın temyiz incelemesi sonunda verdiği karar şöyledir: “Yerel mahkemece ispatlanamayan davanın reddine

ne özgü yapısı içerisinde, bozmayla diğer taraf yararına oluşan usüli kazanılmış hakkın ortadan kalkması ya da sınırlanması, zayıflaması sonucuna yol açabilir. Söz konusu sakıncaların doğabilmesi için, her şeyden önce, ortada, hakkında tahkikat yapılmış, hükme bağlanmış ve kurulan hüküm Yargıtay tarafından hukuka uygunluk yönünden denetlenerek bozulmuş istem/istemler bulunmalıdır...Eldeki davada, Dairemizin bozma kararı öncesinde tahkikatın sonuçlandığı gözetildiğinde, ıslah dilekçesi ile arttırılan talep miktarı nazara alınmaksızın karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde hüküm kurulmuş olması isabetsizdir.”; Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, E: 2012/17940, K: 2012/15611, T: 20.09.2012; Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E: 1998/K: 2499, T: 22.02.2007, Tutumlu, s. 181; Yargıtay 9. Hukuk Dairesi, E: 2004/6209, K: 2005/1448, T: 25.01.2005, İstanbul Barosu Dergisi, 2005, C: 79, S:4, s. 1298.

47 Yargıtay 9. Hukuk Dairesi, E: 2014/25790, K: 2014/25766, T: 09.09.2014, <www.hukuk-turk.com> s.e.t. 08.04.2016. Aynı yönde bkz. Yargıtay 9. Hukuk Dairesi, E: 2014/10330, K: 2014/21473, T: 24.06.2014; Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, E: 2014/4178, K: 2014/11148, 11.06.2014; Yargıtay 22. Hukuk Dairesi, E: 2014/871, K: 2014/949, T: 27.01.2014; Yargıtay 7. Hukuk Dairesi, E: 2013/14490, K: 2013/10428, T: 04.06.2013, <www.hukukturk.com> s.e.t. 08.04.2016.

dair verilen karar dairemizin 2006/6961 esas ve 2007/6057 karar sayılı ilâmı ile ‘... 12.07.2004 tarihli bilirkişi raporu ile 209.203m³ malzeme çıkarılıp depolandığı sabittir. Çıkarılan malzemenin izinsiz olduğunun kabulüyle zarar kapsamı belirlenerek oluşacak sonuca göre karar verilmesi...’ biçiminde bozulduğu, bozmaya uyulmakla verilen kararda bozma sonrası davacı tarafça verilen ıslah dilekçesinin esas alınarak karar verildiği anlaşılmaktadır. Dosya içeriğinden, davaya konu zarar tutarının bozma ilâmı öncesinde aldırılan 12.07.2004 tarihli bilirkişi raporuna göre belirlendiği, bu hususun bozma ilâmında da açıklandığı anlaşılmaktadır. Yerel mahkemece verilen ilk karar esas yönünden bozulduktan sonra bozma öncesinde aldırılan bilirkişi raporuna göre hesaplanan zarar tutarının bozma sonrasında verilen 27.06.2001 tarihli dilekçeyle ıslah edildiği ve buna göre karar verilmiş olduğu anlaşılmaktadır. *Bu durum, bozma sonrası ıslah yapılamayacağına dair yerleşmiş yargı uygulamalarına da ters düşmektedir. Şu durumda ıslah edilen bölüm yönünden kabul kararı verilmiş olması doğru değildir. Bu sebeple kararın bozulması gerekmiştir*⁴⁸.

Bununla birlikte, temyiz incelemesinde esasa ilişkin bozma kararı verilmesi üzerine, ıslah yoluna başvurulamayacağına ilişkin Yargıtay kararlarının da istikrarlı olmadığı şu karardan anlaşılmaktadır: “Somut olayda, dairemizin 27.10.2009 gün ve 2008/11352 E, 2009/29488 K sayılı ilâmı ile ‘dosya içerisinde bulunan 17.05.2004 tarihli ... , 24.11.2003 tarihli belgeler altındaki imzalar üzerinde bilirkişi incelemesi yaptırılmak sureti ile diğer deliller ile birlikte değerlendirilerek karar verilmesi...’ yönünden hükmün esasına ilişkin bozma yapılmıştır. Davacı 07.01.2011 tarihinde bozma ilâmı sonrasında ıslah harcını yatırmak sureti ile davasını ıslah etmiştir... O halde Hukuk Muhakemeleri Kanunu göre, ıslah tahkikatın sonuna kadar yapılabilecektir (HMK m. 177). 27.10.2009 gün ve 2008/11352 E, 2009/29488 K sayılı *dairemiz bozma ilâmı hükmün esasına ilişkin olması ve Yargıtay kararına uyularak yapılan yargılamada tahkikatın devam etmesi karşısında, 07.01.2011 tarihinde yapılan ıslah yasaya aykırı görülmemiştir. Kaldı ki tek bir dava ile halledilebilecek bir uyuşmazlığın bir başka dava konusu olması da usul ekonomisine uymamaktadır.* Bu düşünce Hukuk Muhakemeleri Kanunu usûl ekonomisi ilkesi başlıklı 30. maddesindeki ‘Hâkim, yargılamanın makul süre içinde ve düzenli bir biçimde yürütülmesini ve gereksiz gider yapılmamasını sağlamakla yükümlüdür’ düzenlemesi ile de örtüşmektedir. Sonucu itibari ile doğru olan kararın bu gerekçe ile ONANMASINA oçoçluğu ile karar verildi”.

48 Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, E: 2012/2755, K: 2012/6619, T: 17.04.2012, <www.kazanci.com> s.e.t. 08.04.2016.

Karşı oy yazısında ise, “Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulunun 4.2.1948 tarih ve 1944/10 E, 1948/ 3 K. sayılı kararı uyarınca bozmadan sonra ıslah yapılması mümkün değildir. Dairemizin yerleşmiş görüşleri aynı yöndedir. Davacı taraf bozmadan sonra yapılan yargılama sırasında ıslah dilekçesi vererek taleplerini arttırmış ve mahkemece arttırılan miktarlar üzerinden hüküm tesis edilmiştir. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulunun kararına aykırı şekilde ıslahın kabulünün hatalı olduğu” belirtilmiştir⁴⁹.

Keza 2005 tarihli bir Hukuk Genel Kurulu kararında da talep edilen kalemlerden bir kısmı hakkında olumlu veya olumsuz bir karar verilmediği gerekçesiyle verilen bozma kararından sonra alınan ek bilirkişi raporu üzerine davacı ıslah sureti ile talep sonucunu arttırmış, Hukuk Genel Kurulu ise “Somut olayda, yerel mahkeme, 17.05.2000 günlü birinci kararından önceki aşamada davacıların maddî tazminat istemleri hakkında, yukarıda açıklanan şekilde, Kanun’un öngördüğü nitelikte bir tahkikat yapmamış ve özellikle de bu konuda açıkça herhangi bir hüküm kurmamıştır. Dolayısıyla, Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun 84. maddesindeki, ıslahın tahkikata tabi davalarda tahkikat bitinceye kadar yapılabileceğine ilişkin kuralın bu aşamada uygulama yeri yoktur. Bu yöndeki tahkikat, anılan hükmün Özel Daire tarafından bu gerekçeyle bozulmasından ve bozma kararına uyulmasından sonra yapılmış, bu tahkikatın sonucunda da 02.04.2003 günlü hüküm kurulmuştur. Başka bir ifadeyle, davacıların maddî tazminat istemlerine ilişkin tahkikat evresi, 17.05.2000 günlü birinci karara yönelik bozmaya uyulmasından sonra başlamıştır. Dolayısıyla, davacıların bu tahkikatın bitiminden önce, ıslah yoluyla davadaki talep miktarını arttırmaları hukuken olanaklıdır. Varılan bu sonuç, 04.02.1959 gün ve 13/5 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararında yer alan ‘*Bir mahkeme kararının her ne sebeple olursa olsun temyizce bozulması sonunda mahkemenin bozma kararına uyması ile dava yeniden duruşma (muhakeme) safhasına girmiş olacağı cihetle duruşma henüz bitmemiştir*’ şeklindeki değerlendirmeye de paralel niteliktedir.” gerekçesiyle ıslahın geçerli olduğunu belirtmiştir⁵⁰.

3. Usûle İlişkin Bozmadan veya Tahkikatın Eksik Yapıldığı Gerekçesiyle Verilen Bozma Kararından Sonra Islahın Mümkün Olduğuna Dair Yargıtay Kararları

Bozma kararının esasa ilişkin değil de usûle ilişkin olması durumunda, usûlî müktesep hak söz konusu olmayacağı ve bu tür kararların tahkikatın

49 Yargıtay 9. Hukuk Dairesi, E: 2011/33835, K: 2011/42324, T: 01.11.2011, Legal MİHDER, 2013/2, s. 302-304.

50 Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E: 2005/13-97, K:2005/150, T: 16.03.2005, “<https://emsal.yargitay.gov.tr/VeriBankasiIstemciWeb/GelismisDokumanAraServlet>” s.e.t. 20.05.2016.

devam ettirilmesi zorunluluğunu doğurduğu, tahkikat devam ettiği sürece de ıslahın mümkün olduğu gerekçesiyle bozmadan sonra ıslaha başvurulabileceğine ilişkin Yargıtay'ın bazı Hukuk Daireleri'nin kararları bulunmaktadır.

Örneğin; “..Bozulan ilk karar göreve ilişkin olduğundan tahkikatın bittiği söylenemez. Bu durumda somut olayda 04.02.1948 tarih ve 10/3 sayılı içtihadı birleştirme kararının uygulanma olanağı yoktur. Hal böyle olunca mahkemece davacının ıslah dilekçesi de dikkate alınmak suretiyle belirlenen toplam 5.392,74 TL üzerinden maddi tazminat talebinin kabulüne karar verilmesi gerekirken yanlış değerlendirme ile yazılı şekilde ıslah ile artırılan miktar hakkında hüküm kurulmasına yer olmadığına karar verilmesi usûl ve yasaya aykırı olup bozmayı gerektirir”⁵¹.

Ancak mahkemece tüm deliller toplanıp, bilirkişi incelemesi yaptırılıp ve dosya esas yönünden de karar vermeye hazır hâle getirildikten sonra ilk derece mahkemesi hükmü, Yargıtay'ca bozulmuş ve bozmadan sonra da herhangi bir tahkikat yapılmamış ise ıslahın mümkün olmadığına karar verilmektedir⁵².

Rücuen tazminat davasında, bozmadan sonra ıslahın yapılamayacağı gerekçesiyle verilen kısmen kabul kararının temyizi üzerine Yargıtay, “taraf-lardan birine davanın herhangi bir aşamasında ıslah olanağı tanınması, da-vaların sonu alınamayacak şekilde uzamasına neden olmak gibi bir sakıncayı da içermektedir. *Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 177. maddesinde ıslahın yalnızca tahkikat bitinceye kadar yapılabileceği öngörüldüğüne ve temyiz fas-lında da, bozmadan sonra dahi ıslahın olanaklı bulunduğu dair açık veya örtülü bir hüküm yer almadığına göre, Kanunun bu olanağı bir devre ve zaman*

51 Yargıtay 13. Hukuk Dairesi, E: 2010/4062, K: 2010/12408, T: 30.09.2010, Tutumlu, s. 199-200.

52 Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, E: 2006/9-21, K: 2006/72, T: 15.03.2006, Terazi Hukuk Der-gisi, 2006/Aralık, S: 4, s. 173-174. Aynı yönde bkz. “...İster usûle ilişkin ve isterse esasa yönelik bozma kararı verilsin bozmadan sonra araştırma yapılarak tahkikat devam ediyor ise, bozmadan sonra ıslah mümkün kabul edilmelidir. Ancak esasa ilişkin bozma kesin ve araştırma yapılmasını gerektirmeyen, kısaca tahkikat yapılmasını gerektirmiyor ise boz-madan sonra ıslah kabul edilmemelidir. Dosya içeriğine göre mahkemece verilen ilk karar Yargıtay 22. Hukuk Dairesi tarafından tazminat ve alacaklara esas ücretin belirlenmesi yönünden davacı lehinde bozulmuş ve uyulan bozma kararı sonrası ücret araştırması ya-pılarak davacı tarafın tazminat ve alacakları bilirkişi raporu ile hesaplanmıştır. Bu hesap raporun üzerine de davacı vekili belirlenen tazminat ve alacaklarını ıslah sureti ile arttı-rarak talepte bulunmuştur. Bozma içeriğine göre bozmadan sonra araştırma yapılmış ve tahkikat devam etmiştir. Tahkikat devam ettiğine göre davacı tarafın ıslah işleminin kabu-lü gerekirdi. Mahkemece ‘bozmadan sonra ıslah mümkün değildir’ gerekçesi ile davacının ıslah talebinin reddi hatalıdır”, Yargıtay 9. Hukuk Dairesi, E: 2014/580, K: 2014/653, T: 20.01.2014; Yargıtay 5. Hukuk Dairesi, E: 2012/23519, K: 2013/365, T: 16.01.2013, <www.hukukturk.com> s.e.t. 08.04.2016.

ile sınırlandırdığı kabul edilmelidir. Dolayısıyla, 177. maddenin soyut iznine bakılarak, bu istisnai yolun bozmadan sonraki aşamalara da yaygınlaştırılması, bozmaya uyulmasıyla kazanılan hakları ihlâl edebileceği gibi, davanın tamamen ıslah edildiği hallerde, işin sonuçlandırılmasını da güçleştirir. O halde, ıslahla ilgili kuralların, yargılamanın sadeliği, basitliği ve çabukluğunu amaçlayan diğer usul hukuku ilkeleriyle bağdaşacak şekilde yorumlanması; bozmadan sonra ıslahın mümkün olmadığı sonucuna varılması zorunludur... Açık ki, söz konusu sakıncaların doğabilmesi için, her şeyden önce, ortada, hakkında tahkikat yapılmış, hükme bağlanmış ve kurulan hüküm Yargıtay tarafından hukuka uygunluk yönünden denetlenerek bozulmuş istem/istemler bulunmalıdır. Önemle belirtilmelidir ki; İçtihadı Birleştirme Kararları konularıyla sınırlı, gerekçeleriyle açıklayıcı ve sonuçlarıyla bağlayıcı nitelik taşırlar. Yukarıdaki açıklamaların somut olay bakımından ortaya koyduğu sonuç şudur: İçtihadı Birleştirme Kararıyla kabul edilen, bozmadan sonra ıslahın mümkün olmadığı yönündeki kural, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 177. maddesi hükmüyle birlikte değerlendirildiğinde, bir davadaki istem/istemler hakkında mahkemece tahkikat (tarafların duruşmaya çağrılmaları, çekişmeli yönlerle ilişkin delillerin toplanması, toplanan delillerin değerlendirilmesi) yapılarak, bunların ortaya koyduğu sonuç çerçevesinde bir hüküm kurulduğu ve Yargıtay'ın ilgili Dairesinin de, kurulan bu hükmü, herhangi bir nedenle usul ve yasaya aykırı görerek bozduğu hallerle sınırlı bir içeriktedir. Dairemizin bozma kararına uyulduktan sonra yapılan yargılamada, tahkikat evresinin bitmemiş olması nedeniyle davacının davasını ıslah etmesinin mümkün olduğu gözetilmeksizin, yanılığlı değerlendirme sonucu yazılı şekilde karar verilmiş olması, usul ve yasaya aykırı olup bozma sebebidir” gerekçesiyle ıslah yapılmasına müsaade edilmesini belirterek hükmün bozulmasına karar vermiştir⁵³.

Konuya ilişkin bir başka Yargıtay kararına konu olan olayda, geçersiz olan sözleşme uyarınca yapılan imalâtın bedelinin tahsili istemine ilişkin açılan davada, ilk derece mahkemesinin davanın kabulüne ilişkin kararı temyiz edilmiştir. Yargıtay Hukuk Dairesi, hükme dayanak olan bilirkişi raporunda benimsenen yöntemin uygun olmadığı gerekçesiyle, bozma kararı vermiş ve ilk derece mahkemesi bozma kararına uyararak ek bilirkişi raporları uyarınca davanın kabulüne ve bozmadan sonra yapıldığı gerekçesiyle davacının ıslah talebinin ayrı dava açmak üzere usûlden reddine karar vermiştir. Anılan kararın temyizi üzerine Yargıtay Hukuk Dairesi, “İslah, tahkikatın bittiği bildi-

53 Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, E: 2015/2911, K: 2015/4657, T: 12.03.2015, <www.kazanci.com> s.e.t. 08.04.2016.

rilmeden ve sözlü yargılama safhasına geçilmeden önce yapılması gereken bir usûl işlemidir. *Mahkeme kararı Yargıtay'ca tahkikatın eksik yapılmış olması nedeniyle bozulmuş ve bozmaya uyularak yeniden tahkikat safhasına veya önceki bir safhaya dönülmüşse bozma sonrasında da tahkikat bitinceye kadar ıslah yapılabilir. Zira HMK'da bozma sonrası ıslah yapılamayacağına dair yasaklayıcı bir hüküm bulunmamaktadır.* Bozma sonrasında ıslah yapılıp yapılamayacağı bozmanın niteliğine göre belirlenmelidir. Somut olayda; mahkeme kararı, tahkikatın eksik yapılmış olması nedeniyle bozulmuştur. Mahkemece bozmaya uyulmuş, yeniden başlayan tahkikat safhasında taraf delilleri toplanarak birlikişli kurulundan rapor ve ek rapor alınmıştır. Davacı yanca ıslah dilekçesi tahkikat safhası sona ermeden önce süresinde verilmiştir. Islah tarihi itibarıyla tahkikat safhası sona ermediğinden ıslahın dikkate alınarak değerlendirilmesi gerekirken, bozma sonrası ıslah yapılamayacağından bahisle ıslah talebinin reddi doğru olmamıştır” gerekçesiyle ilk derece mahkemesinin ıslah talebinin reddine ilişkin kararına dair bozma kararı vermiştir⁵⁴.

İşçilik alacaklarına dair açılan davada verilen hükmün temyizi üzerine Yargıtay'ın kararı şöyledir: “Mahkemece taraflar arasındaki ilişkinin iş sözleşmesine değil, danışmanlık sözleşmesine dayanması sebebiyle görevsizlik kararı verilmiş, davacı vekilinin temyizi üzerine Dairemizin 15.4.2013 tarihli ilâmıyla özetle, ‘Somut olayda, davacıyla davalı şirketler arasında danışmanlık sözleşmesi imzalanmıştır. Her ne kadar sözleşmeye göre buradaki iş ilişkisinin danışmanlık olduğu davalılar tarafından iddia edilmekte ise de, sözleşmede davacının elektrik kontrolörü olarak çalışacağına kararlaştırıldığı, bu şekilde bağımlı ve sürekli olarak günde 10 saat çalışmasına dair mesai çizelgeleri bulunduğu, sözleşmeye göre aylık 3000 usd ücret ödeneceğinin kararlaştırıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum taraflar arasındaki ilişkinin ağırlıklı olarak iş akdine dayandığını göstermektedir... Açıklanan durum karşısında mahkemece işin esasının incelenmesi gerekirken *görevsizlik kararı verilmesi* de isabetsiz olup bozma nedenidir’ gerekçesiyle bozulmuştur. Mahkeme bozma kararına uymuş, hesap raporu aldıktan sonra davanın kısmen kabulüne karar vermiştir. Davacı vekili davaya konu ettiği hafta tatili, milli bayram-genel tatil ve fazla mesai ücretlerinin miktarını bozma kararından (15.4.2013) sonra verdiği 9.12.2013 harç tarihli ıslah dilekçesiyle artırmıştır. Mahkemece ıslaha itibar edilmiştir. *Mülga 1086 Sayılı HUMK'nun 84. maddesindeki hüküm 6100 Sa-*

54 Yargıtay 15. Hukuk Dairesi, E: 2014/1315, K: 2014/3355, T: 15.05.2014, <www.hukukturk.com> s.e.t. 08.04.2016. Benzer yönde bkz. Yargıtay 3. Hukuk Dairesi, E: 2014/5539, K: 2014/12983, T: 13.10.2014, <www.hukukturk.com> s.e.t. 08.04.2016.

yılı HMK'nun 177. maddesinde aynen korunmuş ve ıslahın ancak tahkikat tamamlanıncaya kadar yapılabileceği hükme bağlanmıştır. YİBGK'nun 4.2.1948 tarih ve 1944/10 Esas ve 1948/3 Karar sayılı kararında da bozma sonrası ıslahın mümkün olmadığı kesin bir şekilde belirtilmiştir. Bu itibarla bozmadan sonra yapılan ıslaha itibarla arttırılan bu miktarlar üzerinden fazla mesai, hafta tatili ve milli bayram-genel tatil çalışma ücretlerinin hüküm altına alınması hatalıdır. O halde davalılar vekillerinin bu yöne ilişkin temyiz itirazları yerinde olduğundan karar bozulmalıdır⁵⁵. Görevsizlik kararı, bir diğer ifadeyle usûle ilişkin bir sebepten dolayı bozma kararı verildiğine göre yukarıda zikredilen diğer Yargıtay kararlarından farklı olarak usûle ilişkin bozmadan sonra ıslaha izin verilmediği vurgulanmalıdır.

4. Bozmadan Sonraki Islah Talebini Ek Dava veya Yeni Dava Olarak Kabul Eden Yargıtay Kararları

Yargıtay Hukuk Dairelerinin bazı kararları, bozma kararından sonra ilk derece mahkemesinde ıslah ile talep sonucunun artırılmasına ilişkin talebi, ıslaha dair harçların da yatırılması durumunda ek dava kabul ederek, bozmadan sonra ıslah yapılmasına olanak tanımaktadır. Yargıtay'ın ek talep bakımından harç yatırılması durumunda ıslahı geçerli saydığına ilişkin kararları doktrinde eleştirilmektedir. Bir görüşe göre, 1948 tarihli içtihadı birleştirme kararı karşısında, bozmadan sonra ek talep yönünden harç yatırılmış olması durumunda farklı bir çözümün benimsenmesinin haklı bir sebebi bulunmamaktadır⁵⁶.

55 Yargıtay 7. Hukuk Dairesi, E: 2014/13791, K: 2014/17867, T: 23.09.2014, <www.hukuk-turk.com> s.e.t. 08.04.2016. "Mahkemece davanın reddine ilişkin olarak verilen kararın davacı tarafca temyizi üzerine 9. Hukuk Dairesi'nin 15/02/2012 tarihli kararı ile davacının çalışma süresinin belirlenmesi yönünden 'eksik inceleme' yapıldığı gerekçesiyle bozulmuştur. Mahkemece bozma kararına uyulmuş ve bozma öncesi delillere göre davanın kısmen kabulüne karar verilmiştir. Mahkemece bozma sonrası yapılan ıslaha itibarla alacaklar hükmü altına alınmıştır. Mülga 1086 sayılı HUMK'nun 84.maddesindeki hüküm 6100 sayılı HMK'nun 177. maddesinde aynen korunmuş ve ıslahın ancak tahkikat tamamlanıncaya kadar yapılabileceği hükme bağlanmıştır. YİBBGK'nun 04/02/1948 tarih ve 1944/10 Esas ve 1948/3 Karar sayılı kararında da bozma sonrası ıslahın mümkün olmadığı kesin bir şekilde belirtilmiştir. Bu itibarla bozmadan sonra yapılan ıslaha itibarla arttırılan miktarlar üzerinden alacakların hüküm altına alınması hatalıdır. O halde davalı vekilinin bu yöne ilişkin temyiz itirazları kabul edilmeli ve karar bozulmalıdır", Yargıtay 7. Hukuk Dairesi, E: 2013/12739, K: 2013/11474, T: 18.06.2013, <www.kazanci.com> s.e.t. 06.04.2016.

56 Bozmadan sonra ek talep bakımından harç ödenmişse, ıslahın geçerli olduğunu savunabilmek için bozma sonrasında ıslahın yapılması mümkün olmalı ve ek talebin ileri sürülmesi ve harcın yatırılması durumunda ıslahı geçerli saymanın da bir gerekçesi olmalı idi. Hâlbuki bozmadan sonra ıslah yapılabilmesi, 1948 tarihli içtihadı birleştirme kararından sonra mümkün değildir. Bkz. Umar, s. 525-526.

Konuya ilişkin bir Yargıtay kararı şöyledir: “Dava, iş kazası sonucu hayatını kaybeden sigortalının eş ve çocukları olan davacıların uğradığı maddî ve manevî zararların giderilmesi istemine ilişkindir. Mahkemece istemin reddine ilişkin verilen karar davalılar hakkında verilmiş feragatname söz konusu olmadığından işin esasına girip karar verilmesi gerektiği gerekçesiyle bozulmuş, bozma ilâmına uyulmakla davacı bozma sonrası ıslah ile maddî tazminat miktarını artırmış ve ayrıca dava dilekçesinde yer almayan manevî tazminat isteminde bulunmuştur. Mahkemece, manevî tazminata ilişkin ıslah istemini başvuru harcı yatırılmış olması nedeni ile ek dava kabul edilerek manevî tazminat isteminin kısmen kabulüne karar verilmiş, maddî tazminat isteminin ise bozmadan sonra ıslah olmayacağı gerekçesi ile ıslah ile artırılan miktar için istemin reddine karar verilmiştir. Mahkemenin manevî tazminata ilişkin değerlendirmesinde isabetsizlik yoktur ancak maddî tazminat isteminin artırılması ile ilgili dilekçesinin hukukî değerlendirmesinde yanılıya düşüldüğü görülmektedir. Gerçekten 4.2.1948 günlü 10/3 sayılı İçtihadı Birleştirme Kararında da açıkça vurgulandığı üzere bozmadan sonra ıslah yapılması mümkün değildir...Gerekli harçlar alındıktan sonra dava dilekçesi esas defterine kaydedilir ve dava, dava dilekçesinin esas defterine kayıt edildiği tarihte açılmış sayılır. İnceleme konusu olan bu olayda maddî tazminat isteminin artırılması ve manevî tazminat istemine ilişkin dilekçenin *başvurma ve nispi harç yatırılmak suretiyle mahkemeye verildiği anlaşılmaktadır. Bu duruma göre de davacının ıslah dilekçesinde ileri sürdüğü, istemin yeni bir dava niteliğinde olduğunun giderek dilekçenin bu haliyle birleştirme istemli bir ek dava dilekçesi olarak kabulünün gerektiği ortadadır. Mahkemece ıslah dilekçesini her iki talep yönünden ek dava kabul edilerek manevî tazminat isteminde olduğu gibi maddî tazminat istemi ile ilgili artırılan miktar yönünden de ek dava kabul edilip sonucuna göre karar verilmesi gerekirken yazılı şekilde hüküm kurulması usul ve yasaya aykırı olup bozma nedenidir*”⁵⁷.

57 Yargıtay 21. Hukuk Dairesi, E: 2010/7643, K: 2010/8292, T: 12.07.2010, İstanbul Barosu Dergisi, 2012, C: 86, S: 1, s. 439-440. Benzer yönde bkz. “Davacının düzenlediği konser nedeniyle sanatçıların kısmen ödeme aldıkları dosyadaki kanıtlarla sabittir. Konser alanında konser verilmiş, ancak engellemeler yüzünden yeterli ilgiyi göremediği için sanatçılara tam ödeme yapılmamıştır. Davacının sanatçılara yaptığı ödeme ile ilgili faturanın sahteliği nedeniyle davacı ceza mahkemesince mahkûm olmuşsa da, bu husus davacının sanatçılara hiç para ödemediği anlamına gelmez. Bu durum paranın miktarı ile ilgilidir. Mahkemece, kısmen yapılan konser nedeniyle sanatçıların ne kadar ücret alabileceği bu konuda uzman yerlerden sorulup belirlenmesi, belirlenemiyorsa BK.nun 42. maddesi gözetilerek zarar kapsamının tayini gerekirken, bu konudaki istemin tümünden reddedilmiş olması bozmayı gerektirmiştir. Davacı, dava dilekçesinde faiz istenmediğini belirterek 28.1.2002 tarihli

Fazlaya ilişkin haklar saklı tutularak eksik ve ayıplı imalâtların bedeli ile cezaî şartın tahsili talep edildiği davada, bozmadan sonra ıslah talebinde bulunulması bakımından verilen Yargıtay kararı şöyledir: “Davacı iş sahipleri S. ve S. tarafından açılan ilk davada fazla haklar saklı tutularak eksik ve ayıplı imalâtların bedeli ile cezaî şartın tahsili talep edilmiş, mahkemece verilen kararın Dairemizce bozulmasından sonra aynı davacılar 23.07.2004 tarihli ek dava dilekçeleri ile toplam 8.724.000.000 TL'nin tahsilini istemişlerdir. Mahkemece bozmadan sonra ıslah yapılamayacağı görüşüyle ek davanın reddine karar verilmiş ise de HUMK'nun 87. maddesindeki (müddei ıslah suretiyle müddeabihi tezyit edemez) şeklindeki hüküm Anayasa Mahkemesi'nin 20.07.1999 gün ve 1999/1 Esas 1999/33 Karar sayılı kararı ile iptal edilmiş olduğundan ve *ek davanın harcı da yatırılmış bulunduğundan dava ekonomisi de göz önünde tutularak ek dava hakkında inceleme yapıp sonuçlandırılmalıdır*”⁵⁸.

Temyiz incelemesi sonunda bozma kararı verilmesinden sonraki aşamada, ıslah talebinde bulunulması durumunda, harç yatırılmış olması şartıyla bu talebi yeni bir dava olarak değerlendiren bir Yargıtay kararı ise şöyledir: “Dava, haksız eylem nedeniyle maddî ve manevî tazminat istemine ilişkindir. Yerel mahkemece davalı E. hakkındaki önceki karar kesinleştiğinden onun hakkında karar verilmesine yer olmadığına, davalı Milli Savunma Bakanlığı hakkındaki davanın kısmen kabulüne karar verilmiş; hüküm davacılar ve davalı bakanlık tarafından temyiz edilmiştir. Dairemiz bozma kararından sonra davacılar vekili tarafından mahkemeye ıslah adı altında verilen 24.2.2003 havale tarihli dilekçe ile bilirkişi raporunda belirlenen ve dava dilekçesinde istenen maddî tazminattan fazla olan zararın kalan kısmı istenmiştir. Yerel mahkemece bozma sonrasında ıslah yapılmasının usulen mümkün olmadığından davacıların ıslahının dikkate alınmadığı gerekçede belirtilmiştir. *Islah adı verilen dilekçenin kapsamı itibariyle geri kalan zararın ödetilmesi istemini içermesi ve istek miktarı üzerinden harç yatırılmış olması nedeniyle bu talep yeni bir dava niteliğindedir*. Davacılar böyle bir dilekçe vermek yerine ayrı bir dava açmak suretiyle eldeki dava ile birleştirme yoluna gidebilirlerdi. Bu nedenle, somut olaydaki işlemi, HUMK'nun ıslahla ilgili hükümlerinde düzenleme altına alınmış olan işlemlerle bir benzerliği bulunmamaktadır. Örneğin, iddia ve

harçlı ıslah dilekçesi ile talep edilen tazminata dava tarihinden itibaren faiz işletilmesini istemiştir. Mahkemece, ıslah istemi reddedilmiştir. Oysa yapılması gereken, istenen faiz miktarının müddeabih haline getirilerek harçlandırılması, eksiği varsa tamamlanması ve sonucuna göre karar verilmesinden ibarettir. Bozmadan sonra ıslah yapılamaz gerekçesi ile ıslah talebinin reddedilmiş olması usul ve yasaya aykırı olup bozma nedenidir”. Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, E: 2005/14798, K: 2005/13827, T: 20.12.2005, Legal Hukuk Dergisi, 2006/Eylül, s. 2797-2799.

58 Yargıtay 15. Hukuk Dairesi, E: 2005/4503, K: 2006/308, T: 26.01.2006, Yargıtay Kararları Dergisi, 2006, C: 32, S: 4, s. 615-616.

savunmanın genişletilmesi, başkaca bir usul işleminin değiştirilmesi niteliğini taşımamaktadır. *Davacılar tarafından, bu dilekçenin 'islah' olarak isimlendirilmesi, yasanın öngördüğü anlam ve kapsamda dilekçeyi islah olarak kabul etmek sonucunu doğurmaz.* Bu bakımdan mahkemece bu dilekçede belirtilen istem kaleminin de incelenmesi ve bu hususta bir karar verilmesi gerekirken, yazılı gerekçe ile bu konuda hüküm kurulmamış olması bozmayı gerektirmiştir⁵⁹.

C. ÖĞRETİDE KONUYA İLİŞKİN İLERİ SÜRÜLEN GÖRÜŞLER

Temyiz kanun yoluna başvurulması üzerine, bozma kararının verilmesi ve bu karara ilk derece mahkemesinin uymasının ardından islahın yapılıp yapılmayacağı hususunda öğretide farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bozmadan sonra islahın mutlak olarak mümkün olduğunu veya olmadığını savunan görüşlerin yanında, bozmanın niteliğine göre ayırım yaparak değerlendiren görüşler de bulunmaktadır.

Bir görüşe göre⁶⁰, Yargıtay'ın bozma kararı vermesinden sonra dava bitmemiş olmakla birlikte, yargılama bitmiş olduğundan o aşamada islah yoluna başvurulması mümkün değildir; zira islah yargılama boyunca yapılabilir; ancak temyiz veya temyizden sonraki aşamada islah yapılamaz. 1948 tarihli içtihadı birleştirme kararında da belirtildiği üzere, aksi durum usûlî kazanılmış hakların ortadan kaldırılması anlamına gelir. Nitekim islah, tek taraflı irade beyanı ile yapılabileceğinden, taraflardan birinin tek taraflı irade beyanı ile usûlî kazanılmış hakkı bertaraf edilmesi kabul edilmemiştir⁶¹.

Diğer görüşe göre⁶², Yargıtay'ca hükmün bozulmasından sonra ilk derece yargılamasında bir tahkikat söz konusu olduğu için islah kurumuna başvurulmasında sakınca yoktur; zira 1948 tarihli içtihadı birleştirme kararı, Kanun'un

59 Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, E: 2003/10507, K: 2003/12396, T: 28.10.2003, Yargıtay Kararları Dergisi, 2004, C:30, S: 9, s. 1358-1359.

60 Erdemir, İlter (1998), Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu Şerhi, İkinci Baskı, Ankara, Sim Matbaası, s. 695-696; Karafakih (1952), s. 235-236; Ersoy, Rifat (1976) İzahlı-Notlu-İçtihatlı Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu, Ankara, Ayyıldız Matbaası, s. 283; Berki, Şakir (1959), Hukuk Muhakemeleri Usûlü, Ankara, Ege Matbaası, s. 6.

61 Görgün & Kodakolu, s. 198; Muşul, s. 547.

62 Kuru (2015), s. 464; Kuru (2001), C: IV, s. 3979-3980; Kuru (1995), s. 648-649; Önen, s. 178; Erdoğan, Celâl (1973) Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu, Ankara, Balkanoğlu Matbaası, s. 124; Ansay (1960), s. 189-190; Ansay (1950), s. 127-128. Nitekim Alman Hukukunda da bozmadan sonra yargılamanın yeniden açıldığı, önceki yargılamayla bütünlük oluşturduğu, bu yargılamada yeni iddia ve savunma nedenlerinin ileri sürülebileceği belirtilmektedir. Bkz. Zöllner, Richard (1979) Zivilprozessordnung, Köln, s. 1103; Sommerlad, Klaus (1974) Die Innerprozessuale Bindung an Vorangegangene Urteile der Rechtsmittelgerichte, Karlsruhe, s. 110.

amacı ve ruhuyla bağdaşmamaktadır. 1959 tarihli içtihadı birleştirme kararında da belirtildiği üzere, mahkemenin bozma kararına uymasıyla yargılama devam etmekte olup, Kanun gereğince ıslah tahkikat bitinceye kadar devam etmektedir. Islaha başvurulabilecek durumlar, hükmün bozulmasından sonra devam eden tahkikat aşamasında da ortaya çıkabilir. İslahı bu aşamada kabul etmemek, Kanuna aykırı olduğu gibi davaların uzamasına da sebep olur. Nitekim bozmadan sonra iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı karşı tarafın rızası veya ıslah ile aşılabılır. Karşı tarafın rıza göstermemesi durumunda, bozmadan sonra da olsa ıslaha başvurulabilmelidir.

Bir başka görüşe göre⁶³ 1948 tarihli ve 1959 tarihli içtihadı birleştirme kararlarının birlikte değerlendirilmesi ile bozmadan sonra ıslaha başvurulup başvurulmayacağı tespit edilmelidir. Yargıtay'ın bozma kararının esasa ilişkin olması hâlinde, bozmadan sonra ıslaha başvurulamaz. Ancak, bozma kararı esasa ilişkin olmayıp, usûle ilişkin ise, ilk derece mahkemesi bozmadan sonra tahkikat yapacağından ıslah yapılmasına imkân tanınmalıdır; zira bu aşamada tahkikat başlamış olacaktır. 1948 tarihli içtihadı birleştirme kararının esas hakkında verilen bozmadan sonra ıslah yapılamayacağına ilişkin kısmı isabetlidir. Bozmadan sonra ıslahın yapılmamasının temelinde, bozma lehine olan taraf için doğan usûlî müktesep hak olduğundan, bozma kararına uyulmasından sonra ıslaha izin verilmemelidir. Ancak bozma kararının usûle ilişkin olması durumunda, usûlî müktesep hak oluşmayacağından ve ıslah ile bu hakkın ortadan kaldırılması tehlikesi doğmayacağından bu durumda ıslahın yapılmasına izin verilmelidir. Zikredilen içtihadı birleştirme kararı geniş yorumlanarak, bazı durumlarda bozmadan sonra ıslaha başvurulabilmelidir. Nitekim davanın esası hakkında tahkikat yapılmadığı durumlarda, bozmadan sonra ıslaha başvurulması hem ıslahın amacına hem de içtihadı birleştirme kararına uygun olacaktır⁶⁴.

Diğer bir görüşe göre⁶⁵, 1948 tarihli içtihadı birleştirme kararında bozmadan sonra ıslah yapılamayacağının gerekçelerinden olan usûlî müktesep hakkın istisnaları da bulunmaktadır. Karşı tarafın rızası ile iddia ve savunma-

63 Pekcanitez & Atalay & Özkes, s. 624; Tutumlu, s. 170.

64 Arslan & Yılmaz & Taşpınar Ayvaz, s. 523; Postacıoğlu & Altay, s. 547-548; Pekcanitez & Atalay & Özkes, s. 624; Tutumlu, s. 170; Pakel, s. 3117-3118; Üstündağ (1997), s. 551; Bilge & Önen, s. 360-361; Postacıoğlu, s. 454-455; Üstündağ (1967), s. 127, 203-204; Bilge, s. 318; Tuna Yalçın (1955) 'İslah', Ankara Barosu Dergisi, S: 1, s. 595-597; Belgesay, Mustafa Reşit (1940) Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu Şerhi, C. I, İstanbul, Güven Yayınevi, s. 243-244.

65 Akcan, s. 882.

nın genişletilmesi veya değiştirilmesi usûlî müktesep hakkın istisnalarından olduğu gibi bozmadan sonra ıslah yapılabilmesi de bu hakkın istisnası olarak kabul edilebilir. Zira ıslah her iki tarafa tanınan ve kanunî bir dayanağı olan haktır. Bu kanunî hakkın, hükmün bozulmasından sonra kısıtlanmaması gerekir. İddia ve savunma hakkı, hak arama özgürlüğü ile ilgili olup, bu hakkın tanınmasının yanında kullanımının da sağlanması gerekir. Dolayısıyla ıslah çok dar bir anlayışla ele alınmamalıdır⁶⁶.

Konuya dair ileri sürülen son görüşe göre ise, Yargıtay'ın bozma kararı üzerine ilk derece mahkemesinin yapacağı yargılamada incelemeyeceği hususlar belli olup, ancak bozma kararında belirtilen konular bakımından ıslah yoluna başvurulabilir. Buna karşılık, Yargıtay'ın bozma kararının dışında kalan hususlar, diğer taraf bakımından usûlî müktesep hak teşkil ettiğinden ıslah mümkün olmaz. Aksi takdirde, o zamana kadar yapılan işlemlerin bir anlam ifade etmez ve davaların uzamasına yol açabilir⁶⁷.

Ç. DEĞERLENDİRME VE GÖRÜŞÜMÜZ

ıslah hakkının kullanılmasının zaman bakımından sınırı değerlendirilirken, kurumun hukukî dinlenilme hakkının tesisine hizmet ettiği göz önüne alınarak özgürlükleri ve hakları genişletici şekilde yorum yapılması gerekir⁶⁸. Nitekim yukarıda da belirtildiği üzere, iddia ve savunmanın genişletilmesi veya değiştirilmesi yasağı tek başına hak arama özgürlüğüne ve adil yargılama hakkının bir unsuru olan hukukî dinlenilme hakkına aykırı olmamakla birlikte, katı bir biçimde uygulandığı takdirde hukukî dinlenilme hakkının orantısız sınırlandırılması sebebiyle bir temel hak ihlâli sonucunu doğurur. Hak arama özgürlüğü veya hukukî dinlenilme hakkının sınırsız olduğu söylene-

66 Yavaş, s. 157; Akcan, s. 887.

67 Yılmaz (2013), s. 517-518; Karlı, s. 682.

68 Medenî usûl hukuku, şekli bir hukuk dalıdır. Hukuk yargılaması, belli bir biçime bağlı olarak gerçekleştirilir. Buna göre, taraflar belli işlemleri, belli şekilde ve belirli süreler içinde yerine getirmek durumundadır. Jhering'in belirttiği üzere, "şekil, özgürlüğün ikiz kardeşi, keyfiliğin ise düşmanıdır". Buna karşın, şekil kurallarının katı biçimde uygulanması, yargılama hukukunun maddî gerçeğe ulaşma amacını bertaraf etmekte, adil doğru karar verilmesini engellemektedir. Dolayısıyla şekli kuralların gereği hâlinde yorumlanması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bkz. Pekcanitez & Atalay & Özkes, s. 62; Yılmaz (2013), s. 83-84. Dolayısıyla yorum yapılırken mahkemeye erişim hakkı engellenecek şekilde katı _ekilcilikten ve usûlî şartları ortadan kaldıracak şekilde aşırı gevşeklikten kaçınılmalıdır. Bkz. Aktepe Artık, Sezin (2014) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Medenî Usûl Hukukunda Adil Yargılama Hakkı, Ankara, Seçkin Yayınları, s. 152.

mez. Yukarıda değinilen AİHM içtihatları gereğince, hukukî dinlenilme hakkının da sınırlanması mümkündür; ancak bu sınırlamanın orantılı olması gerekir.

Aynı zamanda yasağın, yargılama hukukunun amacı olan maddî gerçeğe ulaşmanın önünde de bir engel olduğu unutulmamalıdır. Zira yasak başlayınca kadar getirilmemiş bir vakia sebebiyle, mahkeme mevcut vakialara göre hüküm verir ve verilen hüküm (adli gerçek) maddî gerçekle örtüşmeyebilir. Şu halde ıslahın yapılıp yapılamayacağı konusunda tereddüt edilen yerlerde, yapılabileceğinin kabul edilmesi daha isabetli olur kanaatindeyiz⁶⁹.

İstinaf kanun yolunun işlemeye başlaması durumunda, kural olarak Yargıtay'ın vereceği bozma kararı üzerine dosyanın geldiği bölge adliye mahkemelerinde ıslahın yapılamayacağı açıkça düzenlenmiştir (HMK m. 357/I). Buna rağmen, bölge adliye mahkemeleri göreve başladıktan sonra dahi ıslah hakkının kullanılmasının zaman itibarıyla sınırı meselesi, başka bir anlatımla ne zamana kadar ıslah yapılabileceği tartışılmaya devam edecektir. Zira istinafta ıslaha izin verilmemesine rağmen, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 353'üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde belirtilen durumlarda, bölge adliye mahkemesince dosya ilk derece mahkemesine gönderilecek ve ilk derece mahkemesi önünde ıslah yoluna başvurulup başvurulmayacağı sorusu gündeme gelecektir. Ayrıca Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 373'üncü maddesinin birinci fıkrasına göre, Yargıtay'ın bozma kararı başvurunun esastan reddi kararına ilişkinse, bölge adliye mahkemesi kararı kaldırılarak, dosya kararı veren ilk derece mahkemesine veya uygun görülecek başka bir ilk derece mahkemesine gönderilecektir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 373'üncü maddesinin dördüncü fıkrasında ise, bozmaya uygun olarak karar verildiğinde, bu karara karşı da temyiz yoluna başvurulabileceği öngörülmüştür. Dolayısıyla, anılan düzenlemeler çerçevesinde, Yargıtay'ın bozma kararından sonra dosyanın ilk derece mahkemesinin önüne gelme ihtimali devam etmektedir. Şu halde bölge adliye mahkemeleri göreve başladıktan sonra dahi bozmadan sonra ıslahın caiz olup olmadığı, hem Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 353'üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi hem de 373'üncü maddesinin birinci ve dördüncü fıkraları gereğince önem arz etmektedir.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 177'nci maddesinde ıslahın tahkikat sonra erinceye kadar yapılabileceği öngörülmüştür. Islah ile yeni vakia getirilebileceği veya talep sonucunun değiştirilebileceği dikkate alındığında söz

69 Bkz. yuk. dn. 68.

konusu sınır anlamlıdır. Zira tahkikatın bitmesinden sonra artık mahkemece vakıalar incelenmeyecek, yalnızca tahkikatta incelenen vakıalar hakkındaki kanaate göre ilgili hukuk kuralı uygulanarak hüküm verilecektir. İlk derece mahkemesince verilen hükmün Yargıtay tarafından bozulması ve ilk derece mahkemesinin bozma kararına uymasından sonra ise farklı bir değerlendirme yapmak gerekir. Bozmadan sonra ıslahın mutlak olarak yapılamayacağını kabul edilmesi, kanaatimizce hukukî dinlenme hakkının orantısız sınırlanması sonucunu doğurur. Her ne kadar 1948 tarihli içtihadı birleştirme kararı usûlî müktesep hak ve usûl ekonomisi gerekçeleri ile çok açık bir biçimde bunu yasaklasa da bugün için bu yorumun kabul edilebilmesi mümkün değildir. Bu çerçevede 1959 tarihli içtihadı birleştirme kararının uyma kararından sonra tahkikatın devam edeceğini bildirmesi ve 1948 tarihinden sonra hukukumuzun da bir parçası haline gelen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6'ncı maddesi ile hukukî dinlenme hakkının düzenlendiği Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 27'nci maddesi dikkate alındığında bu tür bir yorum yerinde olmaz. Nitekim Anayasa Mahkemesi'nin de idari yargı açısından yakın döneme kadar söz konusu olan ıslah imkânının olmaması durumunun, adil yargılanma hakkı ve hak arama hürriyetini ölçüsüz sınırladığı yönünde kararları mevcuttur⁷⁰. Keza Anayasa Mahkemesi, ıslahla talep sonucunun artırılmasını yasaklayan 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 87'nci maddesinin son cümlesini iptal ederken hak arama hürriyetinin ölçüsüz sınırlanması teşkil ettiğini belirtmiştir⁷¹. İşte bozmaya uyma kararı verilmesinden sonra ıslah hakkının mutlak olarak kullandırılmaması da hak arama özgürlüğünün orantısız sınırlanması teşkil eder. Örneğin Yargıtay'ın bilirkişiye başvurulması gerekirken başvurulmadığı gerekçesiyle hükmü bozması ve mahkemece başvuru bilirkişi raporu üzerine zararın daha fazla olduğunun anlaşılması durumunda, bozmadan sonra ıslaha gidilmeyeceği gerekçesiyle ilgili tarafın ıslah yoluna başvuramayacağını söylemek, yukarıda zikredilen Anayasa Mahkemesi kararları da dikkate alındığında isabetli olmaz⁷². Ayrıca, bu şekilde bir sınırlama

70 AYM, Başvuru No: 2012/1052, K.T. 24.07.2014, para. 41-45. Hiç şüphesiz söz konusu kararlar ıslah hakkının hiç bulunmaması durumuna ilişkin olsa da sınırlamanın orantılı olmasını tespit edebilmek bakımından yol gösterici olmalıdır.

71 Anayasa Mahkemesi Kararı, E: 1999/1, K: 1999/33, K.T. 20.07.1999, Resmi Gazete, T: 4.11.2000, S: 24220.

72 "...Mahkemece: davalıların kusuru bulunmadığı yönünden alınan bilirkişi raporu doğrultusunda, kazanın küçüğün kusuruyla meydana gelmesi sebebiyle davanın reddine dair verilen karar Yargıtay 4.Hukuk Dairesinin 26.4.2010 tarih ve 2009/9541 E.-2010/4974 K. sayılı ilâmıyla; 'kusura dair bilirkişi incelemesinin yeterli olmadığı, üniversitelerin ilgili bölümlerinden 3 kişilik bilirkişi kurulundan davalıların kusurlu olup olmadığı, davalı Uedaş'ın tehlike sorumluluğu yönünden de yükümlülükleri gözetilmek suretiyle rapor alın-

karşısında, taraf ayrı bir dava açıp birleştirme talebinde bulunabilir; ancak yargılamayı disipline etmek ve ihtilafları nihayete erdirmek için var olan yasağın katı olarak uygulanması, tam tersi bir sonuç doğurur ve iki davanın birleştirilmesi talebi üzerine yargılama uzar.

Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru üzerine verdiği kararlarında ise, vekille temsil edilen başvuruçunun ıslah talebini tahkikat aşaması tamamlanmadan yapması gerektiği, bozma kararından sonra yapılan ıslah talebinin mevcut koşullarda reddedilebileceğini bilebilecek durumda olduğu, başvuruçunun ıslah yerine ek dava yoluyla talepte bulunabileceği, başvuruçunun ek dava açmasının engellendiği şeklinde bir iddiasının da olmadığı, ıslah talebinin reddedilmesinin başvuruçunun mahkemeye erişim hakkını ihlâl etmediği sonucuna varmıştır⁷³. Mahkemenin *“bozmadan sonra ıslah yapıp yapılamayacağı hususuna ilişkin hukukî ve pratik bir belirsizliğin bulunmadığı”*⁷⁴ belirlenmesini söz konusu bu çalışmadan açıkça anlaşıldığı üzere isabetli olduğunu belirtebilmek mümkün görünmemektedir. Mahkemenin ihlâl olmadığı sonucuna varırken bu kabullenmede ısrarcı olması ve *“verilen kararın 13/10/2008 tarihinde Yargıtay 4. Hukuk Dairesince bozulmasından sonra 17/3/2011 tarihinde yaptığı ıslah talebinin mevcut koşullarda reddedileceğini bilebilecek durumda olduğu”*⁷⁵ değerlendirmesine de aynı gerekçelerle katılamıyoruz. Ayrıca ihlâl olmadığını tespit eden mahkeme, kişinin ek dava açması önünde bir engel olmadığını da belirtmiştir⁷⁶. Oysa aynı mahkeme, ıslah ile talep sonucunun artırılmayacağına ilişkin hükmü iptal ederken *“davacıyı ikinci kez dava açmaya zorladığı,*

ması gerektiği’ belirtilerek bozulmuştur. Bozmaya uyularak alınan bilirkişi raporu doğrultusunda mahkemece; maddî tazminat talebinin kabulüyle (S. için) 172.336.88 TL maddî tazminatın tahsiline, manevî tazminat taleplerinin de kısmen kabulüne karar verilmiştir. Ancak, mahkemece davanın reddine dair verilen ilk kararın temyizi üzerine Yargıtay 4.Hukuk Dairesince 26.4.2010 tarihli ilâmla hükmün bozulmasından ve bozmaya uyulduktan sonra, yapılan yargılama esnasında davacılar tarafından verilen 27.11.2012 tarihli dilekçeyle S. K. lehine talep edilen maddî tazminat miktarını ıslah suretiyle 172.336,88 TL olarak artırmışlar, mahkemece ıslah edilen miktar esas alınarak bu yöndeki talebin kabulüne karar verilmiştir. Oysa H.M.K.nun 176. maddesi (H.U.M.K.nun 83. maddesi) ve 4.2.1948 tarih 10/3 Sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı gereğince bozmadan sonra ıslah yapılması mümkün değildir. Bu sebeple bozmadan sonra ıslah yapılamayacağı ilkesi çiğnenmek suretiyle 172.336,88 TL'nin tahsiline hükmedilmesi doğru görülmemiştir”, Y.3.HD., 17.09.2013, E. 2013/10685, K. 2013/12802; Y.3.HD., 26.02.2014, E. 2014/1420, K. 2014/2951, <www.hukukturk.com> s.e.t. 07.04.2016; Y13HD., 28.06.2005, E. 1718/K. 11046, Tutumlu, s. 182-183.

73 AYM, Başvuru No: 2013/1932, K.T. 17.07.2014, para. 26. Aynı yönde bkz. AYM, Başvuru No: 2013/5934, K.T. 26.02.2015.

74 AYM, Başvuru No: 2013/5934, K.T. 26.02.2015, para.60.

75 AYM, Başvuru No: 2013/5934, K.T. 26.02.2015, para.61.

76 AYM, Başvuru No: 2013/5934, K.T. 26.02.2015, para. 61.

davacıların haklarını en kısa sürede ve en az giderle almalarını engellediği, hak arama özgürlüğünü önemli ölçüde zorlaştırması nedeniyle demokratik toplum düzeninin gerekleriyle bağdaşmadığı, davaların en az giderle ve olabildiğince hızlı biçimde sonuçlandırılmasına engel olacağı⁷⁷” gerekçesini haklı olarak ifade etmiştir.

Yargıtay’ın hükmün bozulmasından sonra ıslaha başvurulamayacağını kabul eden bazı kararlarında, ıslahla talebin artırılmasına ilişkin hususta ek dava açılmasının mümkün olduğu belirtilmektedir⁷⁸. Ancak, tahkikatın sonuna kadar ıslahın kullanılması, bozmadan sonra yasaklanması karşısında Yargıtay kararlarında zikredildiği üzere ek dava açılması usul ekonomisine aykırılık teşkil eder⁷⁹. 1948 tarihli içtihadı birleştirme kararında da hükmün bozulmasından sonra ıslahın yasaklanmasının bir sebebi de davaların uzaya-çağı endişesidir. Ancak, ıslah yoluna tarafların bir kez başvurabilmesi, ıslahın davaları sürüncemede bırakmak amacıyla kullanılmasını önlemek adına bir adımdır. Belirtmek gerekir ki, ıslahın amacı dışında kullanılması hükmün bo-

77 Bkz. yuk. dn. 35.

78 “Dava, kamulaştırmaz el atılan taşınmaz bedelinin tahsili istemine ilişkindir. Mahkemece, bozma kararına uyularak, davanın kabulüne karar verilmiş; hüküm, davalı idare vekilince temyiz edilmiştir. Bilirkişi incelemesi yaptırılmıştır. Arazi niteliğindeki taşınmaza ekilebilir net ürün gelirine göre değer biçilmesinde bir isabetsizlik görülmemiştir. Ancak, 6100 sayılı HMK’nun 177. maddesi ve Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulunun 04.02.1948 gün ve 10/3 sayılı kararına göre, bozmadan sonra ıslah suretiyle talep sonucunun arttırılması mümkün değildir. Fazlaya dair hakların ek dava açılmak suretiyle istenmesi gerekir. Bu itibarla; dava dilekçesindeki miktar üzerinden hüküm kurulması gerekirken, ıslah dilekçesindeki talep nazara alınarak fazlaya hükmedilmesi doğru görülmemiştir”, Yargıtay 5. Hukuk Dairesi, E: 2013/1980, K: 2013/5354, T: 25.03.2013. Aynı yönde bkz. Yargıtay 8. Hukuk Dairesi, E: 2014/3687, K: 2015/10058, T: 06.05.2015; Yargıtay 5. Hukuk Dairesi, E: 2013/25956, K: 2014/9478, T: 03.04.2014; Yargıtay 5. Hukuk Dairesi, E: 2012/27220, K: 2013/2322, T: 18.02.2013, <www.hukukturk.com> s.e.t. 08.04.2016; Yargıtay 5. Hukuk Dairesi, E: 4444/K: 4216, T: 03.04.2008, Tutumlu, s. 181; Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, E: 2014/8621, K: 2014/12560, T: 29.09.2014, <www.kazanci.com> s.e.t. 11.04.2016; Yargıtay 3. Hukuk Dairesi, E: 2013/8129, K: 2013/11455, T: 03.07.2013; Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, E: 2012/11752, K: 2012/12097, T: 19.09.2012, Ateş, Mustafa (2014), Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yargıtay İlke Kararları, C. II, Ankara, Yetkin, s. 1345-1346.

79 “...27.10.2009 gün ve 2008/11352 E, 2009/29488 K sayılı dairemiz bozma ilâmı hükmün esasına ilişkin olması ve Yargıtay kararına uyularak yapılan yargılamada tahkikatın devam etmesi karşında, 07.01.2011 tarihinde yapılan ıslah yasaya aykırı görülmemiştir. Kaldı ki tek bir dava ile halledilebilecek bir uyuşmazlığın bir başka dava konusu olması da usul ekonomisine uymamaktadır. Bu düşünce Hukuk Muhakemeleri Kanunu usul ekonomisi ilkesi başlıklı 30. maddesinde ki ‘Hâkim, yargılamanın makul süre içinde ve düzenli bir biçimde yürütülmesini ve gereksiz gider yapılmamasını sağlamakla yükümlüdür’ düzenlenmesi ile de örtüşmektedir. Sonucu itibari ile doğru olan kararın bu gerekçe ile onanmasına oy çokluğu ile karar verildi.”, Yargıtay 9. Hukuk Dairesi, E. 2011/33835, K. 2011/42324, T: 01.11.2011, <www.hukukturk.com> s.e.t. 07.04.2016.

zulmasından sonra olabileceği gibi kanun yoluna başvurulmasından önce de söz konusu olabilir. Dolayısıyla anılan içtihadı birleştirme kararındaki bu gerekçenin yerinde olmadığı söylenmelidir⁸⁰. Artık talep sonucunun da ıslah ile artırılabilmesinin kabul edilmesinden sonra, 1948 tarihli kararda ısrar da isabetli olamaz.

İlk derece mahkemesinin Yargıtay'ın bozma kararına uymasıyla, bozma kararı lehine olan taraf yararına usûlî müktesep hakkın doğacağı belirtilmektedir. Ancak, Yargıtay'ın kararlarında kullandığı usulî müktesep hak kavramı kanunda düzenlenmeyip, zikredilen içtihadı birleştirme kararlarıyla hukukumuzda kabul edilmiştir⁸¹. Nitekim usûl hukukuna ilişkin bir konuda, yargılamaya ilişkin kurallar açısından bir hak yaratmadan söz edilemeyeceğinden, usûlî müktesep hak kavramının bir dayanağı bulunmamaktadır. Buna karşın, bozma kararının içeriğine göre, ilk derece mahkemesince verilen hükmün bir kısmının kesinleşmiş olduğu söylenebilir. Nitekim hükmün kanun yoluna başvurulmayan bölümleri ile hükme karşı kanun yoluna başvurulmasına rağmen Yargıtay'ca talebin reddedildiği kısımları şekli anlamda kesinleşir⁸². Bu durumda bozma kapsamı dışında kalarak kesinleşen kısım için ıslah yapılamaz. Ancak bunun sebebi usûlî müktesep hak değil, kesin hükmüdür. Bu durumda, zaten kesinleşen kısım için başlayan bir tahkikattan söz edilemez. Şu halde kesin hüküm oluşmamış olması kaydıyla, bozmadan sonra ıslahın yapılabileceğini kabul etmek gerekir. Kesin hüküm dışında, yargılama hukukunun ve yargılamanın bir taraf lehine kazanılmış bir hak yaratmasından söz edilemez.

Yargıtay kararlarında da kullanılan ve öğretilde ileri sürülen bozmanın usûle veya esasa ilişkin olmasına göre ayırım yapılarak, usule ilişkin bozma da ıslahın mümkün olduğu, esasa ilişkin bozma da ise ıslahın mümkün olmadığı görüşüne katılmamaktayız. Bu görüş, ıslahın bozmadan sonra taraflara bir imkân olarak tanınması yönünden isabetlidir; ancak esasa ilişkin bozma kararı verilmesi durumunda ıslaha izin verilmemesi yönünden tartışılabilir⁸³. Zira esasa ilişkin bozma çok çeşitli şekillerde ortaya çıkar ve her durumun özelliğine göre farklı değerlendirme yapmak gerekir. Örneğin hukukî ilişkinin

80 Tuna, s. 596; Ansay (1950), s. 127.

81 Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı, E: 13/ K: 5, T: 04.02.1959, Resmi Gazete, T: 28.04.1959, S: 10193; Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararı, E: 21/K: 9, T: 09.05.1960, Resmi Gazete, T: 28.06.1960, S: 10537.

82 Bulut, Uğur (2013) 'Bir Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararı Işığında Hükmün Kısmen Temyizi ve Kesinleşmesi', Legal MİHDER, C: 9, S: 24, s. 104-105; Kuru (2001), C: V, s. 4762 vd.; Önen, s. 316; Ansay, s. 358.

83 Akcan, s. 868.

mevcut olmadığı, hukukî nitelendirmenin hatalı olduğu ile faizin avans faizi oranı olması gerektiği gibi birtakım gerekçelerle hükmün bozulması farklı değerlendirmeleri gerektirir.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 177'nci maddesinin birinci fıkrasında, ıslahın tahkikatın sonuna kadar yapılabileceği öngörülmüş, 1959 tarihli içtihadı birleştirme kararında bozmadan sonra tahkikatın yeniden başladığı kabul edilmiştir. Buna göre, bozmadan sonra ıslahın mümkün olup olmadığı meselesi, dava konusu yapılan ve temyiz edilen hususların kesinleşmiş olup olmadığına göre değerlendirilmelidir. Kesin hükmün söz konusu olmadığı durumda, yeniden başlayan tahkikatta ıslaha da müsaade edilmesi isabetli olur. Yargılamanın belirli bir kesitine kadar iddia ve savunmanın getirileceği kuralını yumuşatmanın bir yolu olan ıslahın mümkün olduğu halleri geniş yorumlamak gerekir. Bu noktada öğretide ileri sürülen farklı görüşler ve farklı yöndeki Yargıtay kararları da dikkate alındığında, geçen 50 yılı aşkın sürede sona ermemiş tartışma sebebiyle bir içtihadı birleştirme kararına ihtiyaç olduğu kanaatindeyiz. Nitekim hal ve şartların değişmesi durumunda, ihtiyaca göre içtihadı birleştirme kararlarının değiştirilmesi veya kaldırılması mümkündür (Yargıtay Kanunu m. 45/III)⁸⁴. Özellikle kanunî bir dayanağı olmayan, içtihatlarla geliştirilen ve içtihatlarla istisnaları belirlenen usulî müktesep hakka dayanan içtihadı birleştirme kararının değiştirilmesi bir ihtiyaçtır. Makul gerekçelerin varlığı hâlinde, içtihadı birleştirme kararlarının değiştirilebilmesinin yolu açık olup, hâl ve şartların değişmesi çerçevesinde ihtiyaca göre mevcut kararlar değiştirilebilmelidir⁸⁵.

Bölge adliye mahkemesinin Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 353'üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi çerçevesinde vermiş olduğu kararlardan sonra, hükmün kesinleşmesinden söz etmek mümkün olmayacağı ve tahkikatın yeniden başlayacağı göz önüne alındığında, ıslahın mümkün olduğu konusunda tereddüt etmemek icap eder. Bu noktada olası tartışmaları ve hak kayıplarını gidermek adına, bozmadan sonra ıslahın caizliği ile ilgili alınacak içtihadı birleştirme kararının içerisinde bu hususa da yer vermek isabetli olur.

84 Yılmaz, Ejder, 'İçtihadı Birleştirme veya Adaletteki Çelişkiye Sonverme İhtiyacı', Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu XVII, 9-10 Haziran 2000, Ankara, s. 12, 18; Kuru, Baki (1977) İçtihatların Birleştirilmesi Yolu İle İlgili Bazı Sorunlar, Ankara, Sevinç Matbaası, s. 34.

85 Kuru (2001), C: V, s. 4966-4970.

SONUÇ

Temyiz incelemesi sonunda verilen bozma kararından sonra ıslaha başvurulup başvurulmayacağı noktasında, bölge adliye mahkemelerinin faaliyete geçmesinden sonra uygulamada ortaya çıkacak tereddütleri gidermek adına ele alınan bu çalışmada şu sonuçlara varılmıştır:

1-Yargı kararlarıyla ihdas edilen ve sınırları net olmayan usûlî müktesep hakkın tayini ile usûl hukukunun diğer kurumlarının uygulanmasına engel olunmamalıdır.

2-İslah kurumuna, bozmadan önce başvurulmaması durumunda, ilk derece mahkemesinin bozmaya uymasından sonra kullanılmasını engelleyen bir hüküm Kanun'da mevcut bulunmadığından ıslah hakkının kullanılmasının dar yorumlanmaması gerekir.

3-Bozmanın esasa ve usûle ilişkin olmasına göre ayırım yapılmadan, ıslah hakkının kullanılmasına izin verilmelidir. Bu anlamda ölçüt, bozmadan sonra hükmün kesinleşip kesinleşmemesi olmalı ve hükmün kesinleşmeyen kısımları bakımından ıslaha başvurulabilmelidir.

4-İstinaf kanun yolunda ıslaha başvurulması yasak olsa da, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 353'üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi çerçevesinde, Yargıtay'ın bozmasından sonra dosyanın bölge adliye mahkemelerine değil, ilk derece mahkemesinin önüne geleceği durumlarda, bozmadan sonra ilk derece mahkemesinde tahkikat devam edeceğinden ıslaha imkân tanınmalıdır.

5-Uygulamadaki farklılıkların giderilmesi, hak kaybının oluşmaması ve istinaf kanun yolu çerçevesinde konuya dair boşluğun doldurulması amacıyla, günümüzde ihtiyaçlara cevap veremeyen ve meseleye ilişkin tereddütleri gidermeyen mevcut içtihadı birleştirme kararı değiştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Akcan, Recep (2003) 'Hükümün Bozulmasından Sonra İslah', Ünal Tekinalp'e Armağan, C: II, İstanbul, Beta Yayınları, s. 859-889.

Akkaya, Tolga (2009) Medenî Usûl Hukukunda İstinaf, Ankara, Yetkin Yayınları.

Akil, Cenk (2010) İstinaf Kavramı, Ankara, Yetkin Yayınları.

Aktepe Artık, Sezin (2014) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Medenî Usûl Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı, Ankara, Seçkin Yayınları.

Alangoya, Yavuz (1979) Medenî Usûl Hukukunda Vakııaların ve Delillerin Toplanması İlişkin İlkeler, İstanbul, Fakülteler Matbaası.

Alangoya, Yavuz & Yıldırım, M. Kâmil & Deren-Yıldırım, Nevhis (2009) Medenî Usûl Hukuku Esasları, Yedinci Baskı, İstanbul, Beta Yayınları.

Ansay, Sabri Şakir (1960) Hukuk Yargılama Usûlleri, Yedinci Baskı, Ankara, Güzel Sanatlar Matbaası.

Ansay, Sabri Şakir (1950) 'İslah', Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: VII, S: 1, s. 122-129.

Arslan, Ramazan & Yılmaz, Ejder & Taşpınar Ayvaz, Sema (2016) Medenî Usûl Hukuku, Birinci Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları.

Arslan, Ramazan (1989) Medenî Usûl Hukukunda Dürüstlük Kuralı, Ankara, Sevinç Matbaası.

Atalı, Murat (2009) 'İslah Yoluyla İleri Sürülen Talep Bakımından Zamanışımının Kesildiği Tarih', Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Özel Sayı, C: 11, s. 115-127.

Atalı, Murat (2014) Medenî Usûl Hukukunda Aleyhe Bozma Yasağı, Ankara, Yetkin Yayınları.

Ateş, Mustafa (2014) Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yargıtay İlke Kararları, C: II, Ankara, Yetkin Yayınları.

Belgesay, Mustafa Reşit (1940) Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu Şerhi, C: I, İstanbul, Güven Yayınevi.

Berki, Şakir (1959) Hukuk Muhakemeleri Usûlü, Ankara, Ege Matbaası.

Bilge, Necip (1964) 'Üst Mahkemeler', Ord. Prof. Sabri Şakir Ansay'ın Hatırasına Armağan, Ankara, Sevinç Matbaası, s. 61-89.

Bilge, Necip (1967) Medenî Yargılama Hukuku Dersleri, Ankara, Sevinç Matbaası.

Bilge, Necip & Önen, Ergun (1978) Medenî Yargılama Hukuku, Üçüncü Baskı, Ankara, Sevinç Matbaası.

Bulut, Uğur (2013) 'Bir Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararı Işığında Hükümün Kısmen Temyizi ve Kesinleşmesi', Legal MİHDER, C: 9, S: 24, s. 91-128.

Bülöw, Oscar, 'Die neue Prozessrechtswissenschaft und das System des Civilprozessrechts', ZZZ 27, s. 201-260.

Deren Yıldırım, Nevhis, 'Teksif İlkesi Açısından İstinaf', İstinaf Mahkemeleri Uluslararası Toplantı (7-8 Mart 2003), Ankara, s. 267-284.

Erdemir, İlter (1998) Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu Şerhi, İkinci Baskı, Ankara, Sim Matbaası.

Erdoğan, Celâl (1973) Açıklamalı ve İçtihatlı Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu, Ankara, Balkanoğlu Matbaası.

Erdoğan, Gülnur (2011) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Medenî Yargıda Adil Yargılanma Hakkı, Ankara, Adalet Yayınları.

Erem Faruk (1950) 'İstinaf Mahkemeleri', Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S: 1-2, s. 9-17.

Ersoy, Rifat (1976) İzahlı-Notlu-İçtihatlı Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu, Ankara, Ayyıldız Matbaası.

Görgün, L. Şanal & Kodakolu, Mehmet (2012) 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Hükümlerine Göre Medenî Usûl Hukuku, Ankara, Yetkin Yayınları.

Grunsky, Wolfgang (1974) Grundlagen des Verfahrensrecht, Bielefeld.

İnceoğlu, Sibel (2007) Adil Yargılanma Hakkı ve Yargı Etiği, Ankara, Şen Matbaası.

Jauernig, Othmar (1971) 'Materielles Recht und Prozessrecht', JuS, s. 329-324.

Karafakih, İsmail Hakkı (1952) *Hukuk Muhakemeleri Usûlü*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Karafakih, İsmail Hakkı (1962) ‘Cevap Layihası Vermemiş Olan Davalı Müruruzaman Def’ini Dermeyan Hakkını Iskat Etmiş Midir?’, *İstanbul Barosu Dergisi*, C: XXXVI, S: 1-2-3, s. 13-19.

Karslı, Abdurrahim (2012) *Medenî Muhakeme Hukuku*, Üçüncü Baskı, İstanbul, Alternatif Yayınları.

Kaşıkar, M. Serhat (2009) *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkı ve Türkiye*, Ankara, Adalet Yayınları.

Kuru, Baki (1977) *İçtihatların Birleştirilmesi Yolu İle İlgili Bazı Sorunlar*, Ankara, Sevinç Matbaası.

Kuru, Baki (1995) *Hukuk Muhakemeleri Usûlü El Kitabı*, İstanbul, Alfa Yayınevi.

Kuru, Baki (2001) *Hukuk Muhakemeleri Usûlü*, Altıncı Baskı, C: I-VI, İstanbul, Demir-DemirYayınevi.

Kuru, Baki (2006) ‘Usûlî Müktesep Hak (Usûle İlişkin Kazanılmış Hak)’ Makaleler, İstanbul, Arıkan Yayınları, s. 329-341.

Kuru, Baki (2015) *Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı*, Birinci Baskı, İstanbul, Legal Yayınları.

Meriç, Nedim (2009) ‘Zamanaşımı Def’ine İlişkin Bazı Medenî Yargılama Hukuku Meseleleri’, Halûk Konuralp Anısına Armağan, C: I, Ankara, Yetkin Yayınları, s. 679-704.

Muşul, Timuçin (2012) *Medenî Usûl Hukuku*, Üçüncü Baskı, Ankara, Adalet Yayınları.

Önen, Ergun (1979) *Medenî Yargılama Hukuku*, Ankara, Sevinç Matbaası.

Özekes, Muhammet (2003) *Hukukî Dinlenilme Hakkı*, Ankara, Yetkin Yayınları.

Özekes, Muhammet (2004) ‘Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu’nda Yapılan Değişiklikler Çerçevesinde Kanun Yolu İncelemesi-Özellikle İstinaf’, *Legal Hukuk Dergisi*, 2004/23, s. 3103-3116.

Özekes, Muhammet (2011) Sorularla Medenî Usûl Hukukunda Yeni Kanun Yolu Sistemi (İstinaf ve Temyiz), İkinci Baskı, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Pakel, Nafi (2009) 'İslah Yolu ve 1948 Tarihli Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu Kararı', İstanbul Barosu Dergisi, C: 83, S: 6, s. 3115-3118.

Pawlowski, Hans M., 'Aufgabe des Zivilprozessrecht', ZZP 80, s. 345-391.

Pekcanitez, Hakan (2000) 'Hukukî Dinlenme Hakkı', Prof. Dr. Seyfullah Ediş Armağan, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, s. 743-789.

Pekcanitez, Hakan & Akyazılı, Erdem (2008) 'İslaha ilişkin Bazı Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi', Uğur Alacakaptan'a Armağan, C: II, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 533-561.

Pekcanitez, Hakan & Atalay, Oğuz & Özekes, Muhammet (2013) Medenî Usûl Hukuku, Ondördüncü Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları.

Postacıoğlu, İlhan E. (1975) Medenî Usûl Hukuku Dersleri, Altıncı Baskı, İstanbul, Sulhi Garan Matbaası.

Postacıoğlu, İlhan E. & Altay, Sümer (2015) Medenî Usûl Hukuku Dersleri, Yedinci Baskı, İstanbul, Vedat Yayınları.

Rimmelspacher, Bruno (1966) Zur Prüfung von Amts wegen im Zivilprozess, Göttingen.

Sommerlad, Klaus (1974) Die Innerprozessuale Bindung an Vorangegangene Urteile der Rechtsmittelgerichte, Karlsruhe.

Taşpınar, Sema (1999) 'Medenî Yargılama Hukukunda Amaç Sorunu', Faruk Erem Armağanı, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, s. 759-787.

Türkiye Adalet Bakanlığı (2007) Hukuk Muhakemesinde İstinaf El Kitabı, Türkiye Cumhuriyeti'nde İstinaf Mahkemelerinin Kuruluşunun Desteklenmesi Projesi, Ankara.

Tutumlu, Mehmet Akif (2015) Kuram ve Uygulama Işığında Medenî Usûl Hukukunda İslah, Üçüncü Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları.

Tuna Yalçın (1955) 'İslah', Ankara Barosu Dergisi, S: 1, s. 595-597.

Umar, Bilge (2014) Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, İkinci Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları.

Üstündağ, Saim (1962) 'Süresinde Cevap Layihası Vermemenin Müeyyidesi Vardır', İstanbul Barosu Dergisi, C: XXXVI, S: 4-5-6, s. 22-36.

Üstündağ, Saim (1967) İddia ve Müdafaanın Değiştirilmesi Yasağı, İstanbul, Cezaevi Matbaası.

Üstündağ, Saim (1997) Medenî Yargılama Hukuku, Altıncı Baskı, İstanbul, Alfa Yayınevi.

Üstündağ, Saim (2010) 'Uyulan Bozma İlâmının Bağlayıcı Gücü', Makaleler, İctihat Tahlilleri ve Çeviriler, Ankara, Adalet Yayınları, s. 453-462.

Yavaş Murat (2015) Medenî Usûl Hukukunda Temyiz, Ankara, Seçkin Yayınları.

Yılmaz, Ejder, 'İctihadı Birleştirme veya Adaletteki Çelişkiye Sonverme İhtiyacı', Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu XVII, 9-10 Haziran 2000, Ankara, s. 1-30.

Yılmaz, Ejder (2005) İstinaf, İkinci Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları.

Yılmaz, Ejder (2008) 'Usûl Ekonomisi', Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: 57, S: 1, s. 243-274.

Yılmaz, Ejder (2013) Medenî Yargılama Hukukunda Islah, Dördüncü Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları.

Zöllner, Richard (1979) Zivilprozessordnung, Köln.

